

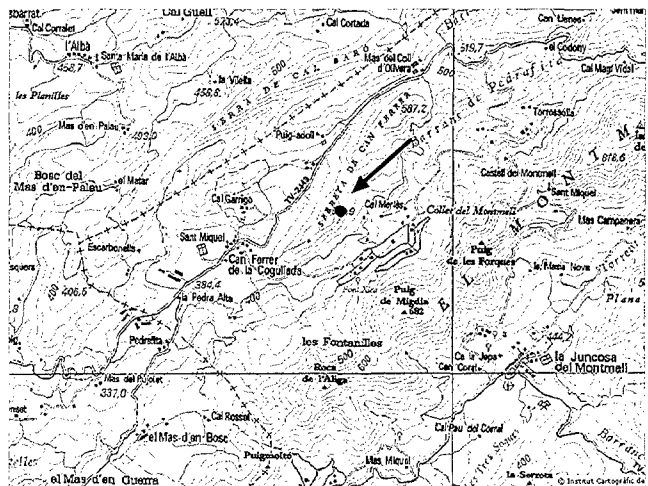
LA QUADRA DE LA COGULLADA. POBLAMENT FEUDAL A LA MARCA DEL COMTAT DE BARCELONA (SEGLES X-XIII)

*Marina Miquel
Josep Maria Vila*

INTRODUCCIÓ

A l'extrem sud de la Serreta de Can Ferrer, dominant les valls de la Cogullada i de la masia Ventosa, es troben les restes de la fortificació i del nucli d'habitat d'època medieval, conegut a través de la documentació escrita com la quadra o *domus* de la Cogullada. L'accés es realitza per una pista de terra que des del lloc de Can Ferrer (el Montmell, Baix Penedès) arriba al dipòsit que abasteix d'aigua el nucli i els masos propers.

El jaciment s'estructura en dos àmbits diferenciats físicament i funcional. El primer àmbit, (sector I) es troba ubicat al cim de la serra, en un petit turó a 533 m d'alçada. Sobre una plataforma artificial s'assenta una fortificació de dimensions reduïdes d'uns 28 x 10 m,

▣ IMATGE 01.
Situació del jaciment.

de planta rectangular i orientada en direcció nord-sud. Des d'aquesta plataforma defensiva, oberta cap al Camp de Tarragona, s'obté un efectiu control visual sobre les valls de la Cogullada i les Ventoses. A més d'aquest domini directe de les terres de la quadra, des de la plataforma s'estableix comunicació visual amb els castells del Montmell, centre militar i administratiu de la castellania, amb el castell de l'Albà, nucli de la castellania veïna del mateix nom i també domini de la Seu de Barcelona, així com amb el castell de Selma.

El segon àmbit (sector II) se situa a la vessant oest del turó, sota la fortificació. Es tracta d'un nucli d'hàbitat concentrat no fortificat, estructurat en tres nivells de terrasses paral·leles en les quals s'hi troben ubicades un nombre important de cases. La seva ubicació i el seu urbanisme corresponen a un tipus d'ordenació de l'hàbitat molt concret, originat durant els primers moments del procés d'expansió i conquesta dels comtats catalans sobre territori d'al-Andalus als segles X-XI i conegut amb el terme *encastellament*, model que durant els segles centrals de l'edat mitjana s'extengué per tota l'Europa meridional.

La localització del jaciment de la Cogullada l'any 1989 ens va fer pensar que ens trobàvem davant l'oportunitat de comprendre alguns dels molts interrogants que planaven sobre el procés de territorialització i colonització de les terres de la Marca del comtat de Barcelona als segles X-XII. La constatació que les estructures no semblaven haver sofert remocions posteriors al seu abandonament durant el segle XIV, ens va fer plantejar la possibilitat de dur a terme la seva excavació per tal de poder documentar per via arqueològica els trets fonamentals i la configuració d'un tipus d'assentament característic del món feudal —la quadra— del qual fins aquell moment només es tenien informacions procedents de l'estudi de les fonts escrites. Pensàvem, i així ho continuem fent, que l'excavació arqueològica de les grans fortificacions castrals no podia aportar dades especialment significatives per a la comprensió dels processos de colonització agrària. Des dels castells —d'altra banda, massa segles habitats per trobar traces materials de les ocupacions dels segles X-XIII— es va dirigir la colonització de les terres dels seus termes i es va exercir la pressió recaptatòria dels llinatges feudals sobre l'excedent de les comunitats pageses, però quasi mai varen ser centres de poblament agrícola. En canvi, la possibilitat de relacionar les restes arqueològiques d'un nucli de poblament no castral com la quadra de la Cogullada amb la documentació escrita d'època alt medieval semblava ser una excel·lent oportunitat per tal d'apropar-nos als centres de producció agrària.

Amb aquesta intencionalitat es va engagar un projecte d'actuació arqueològica que es va desenvolupar en quatre campanyes d'excavació successives dutes a terme entre 1989 i 1992.¹ Aquesta intervenció va rebre el suport científic del Departament d'Història

---

¹ Els successius equips d'excavació van estar formats normalment per 10 persones, estudiants i llicenciats d'arqueologia o història medieval i que no podem deixar de citar aquí, agraïnt la seva col·laboració desinteressada: Icíar Alonso, Pere Lluís Artigues, Álvaro Bartlett, M. Dolors Bernal, Immaculada Bové, Gemma Caballé, Montserrat Coberó, Carolina Escoda, Raül Garcia, Manel Güell, Irene Llop, Esther Martínez, Jordi Morer, Julia Pozo, Maria Rodríguez, Juan Francisco Roy,

Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona, que la va integrar dins els seus programes de recerca arqueològica. El finançament de la intervenció es va dur a terme a través del programa de subvencions a la recerca arqueològica del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

LA COGULLADA ATRAVÉS DE LES FONTS ESCRITES

LA COGULLADA I LA CARTA DE POBLAMENT DEL MONTMELL

Juntament amb el castell del Montmell, la Cogullada té el fútil honor de ser un dels topònims més primerencs documentats a l'extrem de la Marca del comtat de Barcelona i més concretament a la vall del Gaià. L'any 974, Vives, bisbe de Barcelona, feia una crida als habitants del terme del castell del Montmell i als de les terres situades més enllà dels límits de la castellanía per tal que es traslladessin dins els dominis episcopals i en colonitzessin les terres². A canvi, Vives es comprometia a eximir els antics i nous pobladors de totes les càrregues fiscals i censos agraris acostumats i a tenir-los sota la seva tutela i defensa. El pacte, en clàusula a part al document, es fa extensiu explícitament als habitants de la Cogullada³.

La carta de poblament del Montmell i de la Cogullada es pot considerar, juntament amb la de Cardona, el primer exemple d'una pràctica legal que afectarà al llarg dels segles centrals de l'edat mitjana bona part de les poblacions de l'anomenada Catalunya Nova i que té com a objectiu l'impuls dirigit del procés de colonització agrària de les terres conquerides al domini andalusí. Tot i així, es fa evident que ambdues esdevenen *rara avis* davant l'acceleració i l'extensió que prendrà aquesta pràctica a partir del darrer terç del segle XII (VIRGILI 2003, 275-276). A finals del segle X la carta de poblament del Montmell i la Cogullada té el valor de ser un dels pocs indicis coneguts de l'existència d'una política planificada d'atracció o fixació de poblament a les terres més meridionals del comtat de Barcelona, terres ocupades no fa pas tants anys —entorn el 940— al califat de Còrdova. I això no és poc, perquè tot i que podem establir amb força precisió els paràmetres de l'expansió territorial del comtat de Barcelona al segle X, els processos de territorialització de les terres

---

Jesús Sánchez, Ramon Sarobe, Mercedes Serrano, Carme Subiranas, Teresa Toledo, Marco Tomás, Jordi Torner, Marta Vilardell.

A banda dels membres formals dels diferents equips d'excavació en tot moment vam comptar amb l'ajut i col·laboració d'un grup de persones en aquell moment vinculades a l'antic Museu de la Vila de Vila-rodona i avui majoritàriament membres del Centre d'Estudis del Gaià i que també volem esmentar: Agustí Andreu, Albert Miquel, Josep Miquel, Dolors Saumell, M Lluïsa Tell, entre d'altres. Finalment, i de manera molt especial, volem agrair a la Pilar Vives el seu suport incondicional a dos, llavors, joves arqueòlegs així com la seva estimació i el seu exemple permanent.

² ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 169, doc. 394. D'entre les diverses versions editades, reproduïm la de Josep M. Font i Rius (1969, I, doc. 7). Vegeu apèndix documental, doc. 1.

³ "Similiter firmamus pactum superiorem ferimus ad ipsa Cuculiata in omnes terminos de supradictum Montem Macellum ad ipsa Cuculiata in ea ratione vel firmitate quod supra reteximus." Apèndix documental, doc. 1.

ocupades —fonamentats en la creació de districtes castrals— o els grans llinatges que dirigeixen aquesta expansió, a hores d'ara, encara ho desconeixem quasi tot sobre les formes d'ocupació directa del territori i sobre els seus protagonistes, les sempre esmentades —però quasi mai localitzades— comunitats pageses (MIQUEL 1994, BATET 1995).

La carta donada el 17 d'abril del 974 pel bisbe Vives ens situa en unes dates en què, des de fa almenys una trentena d'anys, ja s'ha fixat legalment una nova territorialització de l'espai ocupat a l'Andalus, des d'ara dividit en districtes castrals. Des del castell de Queralt fins als límits del castell de Castellví de la Marca, vuit termes castrals —Queralt, Pontils, Santa Perpètua de Gaià, Montagut-Querol-Pinyana, Selma, l'Albà, el Montmell i Castellví de la Marca— entrant des de l'Anoia i el Penedès, se succeeixen en direcció sud, cap a la costa, ocupant totes les terres de la riba esquerra de la vall del Gaià, deixant, però, sense jurisdicció la franja més propera a mar. Si al nord, el llinatge dels Gurb-Cervelló esdevé hegemònic, els castells de l'Albà i del Montmell, juntament amb Marmellar —més a l'interior—, són domini directe de la seu episcopal de Barcelona. Al sud, només el llinatge dels Castellví ha decidit estendre els seus dominis des del vell mig del Baix Penedès fins al Camp de Tarragona (MIQUEL 1994).

L'estructura de territorialització de l'extrem de la Marca del comtat de Barcelona a finals del segle X que acabem d'esquematitzar, no té més interès que posar l'accent en l'evidència d'una ràpida termenació i fixació legal de jurisdiccions castrals per part dels nous titulars de les terres de la Marca del comtat de Barcelona. Independentment de la data en què es localitzi la primera menció documental o quin en sigui el titular, segons les afrontacions, tots els castells termenats limiten entre ells, sense que hi hagi espais lliures de jurisdicció castral. Però l'evidència d'una ràpida termenació castral no indica *a priori* una mateixa voluntat ni possibilitat d'organitzar internament el districte castral. Centrem-nos en els dominis del bisbat de Barcelona. Coneixem cinc topònims del terme del castell del Montmell abans de l'any mil, els ja anomenats el Montmell i la Cogullada, però també la *vila Rotunda*, l'*orta d'Abraham* (Bràfim) i la *villa Ardidà* (Vilardida)⁴ i tot i així, el bisbe Vives no fa extensiva la carta de poblament als tres topònims més propers al Gaià, només el Montmell i la Cogullada són tinguts en compte.

---

⁴ Els topònims *vila Rotunda* i *horta d'Abraham* s'esmenten per primera vegada a la carta de donació que l'any 959 Dominic féu a la seu de Barcelona del "castrum ad construendum" anomenat Frexanum del qual en desconeixem l'emplaçament a la vora del riu Gaià. (ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 184, doc. 435). Pel que fa a la *vila Ardidà*, el primer esment conegut es troba en la venda del castell de Castellví de la Marca que els germans Calabuig i Guadamir feren a Sendred (ACB, *Diversorum B*, perg. 510) i que es data entre el 960 i el 990 (GARÍ, 1982-1983, p. 485, doc. 6; RESINA-URPI, 1991, p. 417, doc. 2). D'altra banda, és cert que en el precepte de Lotari del 986 de confirmació de béns del monestir de Sant Cugat del Vallès se cita "ecclesiam sancti Petri ad Aquavivam" (MIQUEL ROSELL, 1945 doc. 172), però l'esment es pot considerar amb tota seguretat una interposició posterior.

On som? Probablement en un temps en què, malgrat l'anar i venir dels agrimensors termenant límits de castellanies, encara són massa fluixos els vincles del territori amb els senyors, uns massa a tocar de la cort comtal i els altres massa lluny de Barcelona,⁵ però potser també en unes terres amb un pes demogràfic massa lleuger per permetre fixar l'atenció sobre comunitats poc estructurades segons els models cristians, o potser en un espai on les comunitats agràries encara són massa distants —poc direccionades pel centre castral— per ser tingudes en compte i pensades com a pròpies. Sigui com sigui, la Cogullada escapa a qualsevol d'aquestes consideracions, a diferència de la *vila Rotunda* o la *vila Ardida*, és coneguda i tinguda en compte pel bisbe Vives a l'hora d'establir *franqueses* als habitants de la seva castellania del Montmell.

Arribats en aquest punt, la pregunta que ens hauríem de fer és: què és la Cogullada al segle X? Un nucli de poblament nou, nascut de la primera embranzida colonitzadora de la segona meitat del segle X, o un poblament d'origen precomtal, articulat segons estructures agràries andalusís i reorganitzat arrel de la conquesta cristiana? Per bé que les dades documentals i arqueològiques ens permeten establir amb certa precisió a què respon la Cogullada els segles XII-XIII, és impossible respondre la pregunta que acabem de formular. Res podem dir que no sigui fruit de la pura especulació, sobre l'extensió dels seus termenals o sobre la configuració urbanística del poblament durant el segle X.

EL SILENCI DEL SEGLE XI

A la crida del bisbe Vives del 974 li segueix un llarg silenci documental que no es desvetllarà fins a finals del segle XII. El lapsus no és exclusiu de la Cogullada, tot el terme del castell del Montmell i la resta de dominis episcopals més exteriors a la Marca comtal —l'Albà i Marmellar— comparteixen una mateixa situació que, a la vista de l'escassa producció legal, sembla indicar que s'ha ralentitzat l'embranchida de finals del segle X. Però cal no perdre de vista que s'ha produït un canvi en les formes de direcció del procés de colonització i estructuració de les terres episcopals, ara no directament liderades per la Seu sinó pels llinatges feudals a qui, des de mitjan segle XI, ha infeudat els seus dominis del Penedès.⁶

---

⁵ Evidentment aquesta reflexió només és vàlida per a la Seu de Barcelona. Els caps dels llinatges detentors de castells a la Marca comtal han traslladat les seves residències a les fortificacions, des d'on dirigeixen l'ocupació del territori.

⁶ A més de les terres del Montmell, l'Albà i Marmellar, les més occidentals, els bisbes de Barcelona senyoregen els termes de la Granada i Banyeres, així com un nombre important de propietats esparses al terme d'Olerdola. A mitjan segle XI la Seu de Barcelona infeuda els castells del Montmell, la Granada i Banyeres al llinatge dels Banyeres, vincle que es mantindrà al llarg del segle XII. Sobre l'origen del llinatge i els seus vincles de vassallatge amb la Seu, vegeu l'obra d'Urpí-Resina (1991).

Els quasi dos-cents anys que la Cogullada desapareix de la documentació escrita no necessàriament indiquen un fracàs de l'assentament. Un dels pocs documents que es conserven a l'Arxiu Capitular de Barcelona datat el segle XI i referit al terme del castell del Montmell permet observar un fort contrast entre el silenci documental i la realitat poblacional. L'octubre de 1078, Dalmau Guerau, Ponç Guerau i Pere Mir de Banyeres i la seva muller Guília, en nom del bisbe Umbert, estableixen a Guillem Ponç la torre del Codony, a tocar de la Cogullada⁷, que segons els donadors "[...] cuncta metu perfide gentis hismahelitarum vacua absque habitatore deserta erint, et pene in solitudinem redacta insistente barbarorum intolerabile terrore [...]" Deu anys més tard, l'abril del 1088, Ramon Seniofred, nebot de Guillem Ponç, fa donació a Guifré Isarn i a la seva muller Ermegarda de la meitat de dita turrís, ara però designada com a quadra.⁸ El to dramàtic del relat de l'estat d'abandonament del Codony degut als pèrfids ismaelites contrasta amb la vitalitat poblacional que dibuixen les afrontacions del seu terme "[...] ab oriente in monte Pendiditio et in collo Brugoso, a meridie in serra de Gualafred et in ipsa turre qui fuit de Guifredo Maiolo; ab occiduo ad ipsum fictorium et ad ipsas fontes subtus parelades de ipso Codony et ad ipsa guardia de Valelonga; a parte vero circi ad ipsa rocha que vocant Lobadii et in castro de Celma vel in mote de Albano [...]" Es fa difícil creure, doncs, que la Cogullada es trobi en un estat d'abandonament mentre a tan poca distància es porten a terme donacions de terres, s'esmenten torres construïdes amb pedra i calç, parellades de terra conreada, fonts o guàrdies...

□ IMATGE 02. El turó de la Cogullada.

⁷ ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, 176, doc. 421 (URPI-RESINA, 1991, p. 436-437).

⁸ ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 176, doc. 422. Vegeu apèndix documental, doc. núm. 2.

La campanya de prospecció realitzada l'any 1991 ens va permetre localitzar les restes estructurals del nucli fortificat de la *turris* del Codony, que es troben al cim d'un petit turó prop de l'actual mas del mateix nom. El Codony s'estructura de manera similar al sector fortificat de la Cogullada, entorn una torre circular, però no desenvolupa poblament concentrat, sinó que es tracta d'un nucli de poblament dispers que a la baixa edat mitjana degué perdre la seva funcionalitat original per a esdevenir estrictament una explotació agrària, un mas. Per comparació amb allò que s'esdevindrà un segle més tard i tenint molt present el cas del Codony, creiem que al segle XI la Cogullada ja defineix uns trets jurisdiccional i urbanístics que l'aproximen a la seva configuració del segle XII, fet que ens permet pensar que el nucli de poblament prefeudal s'ha transformat en una nova jurisdicció de quadra. Tot i així, l'únic element urbanístic del qual podem confirmar la seva existència al segle XI és la torre de l'homenatge que se situa a la zona fortificada del cim del turó, repetint, com hem dit, el model estructural de la *turris* o quadra del Codony.

La quadra, sovint anomenada també *turris* en els documents dels segles XI-XII, es pot definir com una subunitat jurisdiccional dins els termes d'un castell termenat. *Strictu sensu* la quadra és formada per la suma de dos elements: un terme més o menys extens amb jurisdicció pròpia a l'interior del qual s'hi troba un petit nucli fortificat, anomenat *domus*, a recés del qual, algunes vegades, creix un poble. Sent esquemàtics diríem que una quadra és un petit castell termenat dins d'un castell termenat. L'aparició d'aquest tipus d'unitat de poblament es troba plenament lligat a les estratègies de colonització agrícola de bona part de les terres de la Marca a partir del segle XI. El model de colonització endegat es basa d'una manera sistemàtica en la divisió dels *castra* fundats durant la segona meitat del segle X i la repetició del mateix patró de territorialització a escala reduïda. Segons les seves dimensions, la castellanía es transforma en dues noves castellanies o bé es divideix en quadres. A diferència de les primeres fortificacions castrals del segle X, les quadres o torres se situen a les valls i planes més fèrtils, a tocar de les explotacions agràries. L'anàlisi comparativa de diferents casos situats a les terres més meridionals del comtat de Barcelona —a la Conca de Barberà, el Baix Penedès i la vall del Gaià (FONT I RIUS 1969)—, indicaria que la majoria d'aquestes unitats es planifiquen amb la voluntat de formar un nucli de poblament concentrat, que no sempre podrà tenir èxit.⁹ Però no necessàriament totes les quadres són de nova creació. Antigues *vilae* altmedievales, com per exemple la *vila Ardida*, reapareixen a partir del segle XI-XII sota la designació de *quadres*, fet que indica que no només estem davant d'un procés de creació d'assentaments i de densificació demogràfica sinó també de reordenació feudal del conjunt del territori castral. En aquests cas es trobaria també la Cogullada.

---

⁹ Deixant a banda els nuclis despoblats a la baixa edat mitjana, algunes quadres documentades al segle XI —com el cas del Codony— desenvolupen poblament dispers en masos, que han perdurat fins als nostres dies. Però en canvi el nucli fortificat, situat normalment en llocs més aptes per al control militar que per a la producció agrària, mai no va poder formar un nucli de poblament concentrat.

El que sí que semblen tenir en comú totes les quadres és que, com hem dit, són fruit de la voluntat dels feudals d'intensificar la producció agrària a l'interior dels termes castrals i també que tots els establiments de quadres —antigues o de nova creació— són processos dirigits per agents feudals.¹⁰ Ens remetem novament a l'establiment de la quadra del Codony. És l'entorn del llinatge dels Banyeres, feudataris del bisbe de Barcelona i que tenen encomanada la guàrdia del castell del Montmell, qui pren la iniciativa en l'establiment del Codony a Pere Ponç, membre d'un llinatge de la baixa noblesa, procedent del Bages.¹¹

LA QUADRA DE LA COGULLADA, SEGLES XII-XIII

A finals del segle XII la Cogullada, ara designada com a quadra, reapareix a la documentació episcopal. L'esment més primerenc data de 1181 i es troba en l'acta de definició del castell del Montmell fet per Guisla de Banyeres a Bernat de Berga, bisbe de Barcelona, amb motiu d'un plet entre senyor i feudatària, resolt a favor del bisbat de Barcelona¹². Però el nucli de la informació documental sobre la Cogullada es troba a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, que conserva en el seu fons de la Mensa Episcopal, un conjunt de deu pergamins datats entre finals del segle XII i el XIII. Exceptuant els tres darrers, de finals del segle XIII, la resta daten entre 1191 i 1247 i formen part de la documentació familiar de dues generacions d'un petit llinatge de *milites*, els Bessons, esmentats ja per Guisla de Banyeres el 1181, que tindrà encomanada la guàrdia de la Cogullada durant una seixantena d'anys, fins a 1247, quan a causa de diversos deutes haurà de vendre a la Seu de Barcelona els seus drets sobre la quadra. Per bé que el volum documental és reduït, la seva anàlisi detallada ens ha permès aproximar-nos a la Cogullada de final del segle XII, principis del segle XIII.

---

¹⁰ P. Bonassie veu les noves fundacions de quadres com una empresa comunitària on, sense negar l'estructura feudal, situa a la base de l'ocupació del lloc una comunitat de pagesos lliures que col·lectivament romprà les noves terres ("... Malgrat ser una circumscripció militar, la quadra és també, i abans de tot, una unitat de colonització: els seus habitants són agrupats en una comunitat d'«heredes», és a dir, d'aloers, tots iguals entre ells i dotats inicialment de terrenys per artigar d'extensió idèntica i col·lectivament responsables davant el cap de quadra i, a través d'aquest, davant del castellà, de l'èxit de l'empresa que els ha estat confiada..." (BONNASSIE, 1979), vol. I, pàg. 383). Caldria preguntar-se, però, si la relació de noms que apareixen en els establiments de quadres poden ser considerats pagesos o, com creiem nosaltres, formen part de la baixa noblesa (famílies de *milites*).

¹¹ Deduïm la procedència geogràfica de l'acta de donació de la meitat de la quadra del Codony de l'any 1088 feta per Ramon Seniofred, nebot matern de Pere Ponç, en la qual se cita a més del Codony, un alou al castell de Calders i al castell de Mura, al comtat de Manresa. Vegeu apèndix documental, doc. 2.

¹² "Haenc diffinitionem facio predictae ecclesie Barchinonensi et tibi Bernardo episcopo de Cugullata et quicquid ibi consecuta sum a militibus de Bezons." ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 173r-v, doc. 411 (URP-RESINA, 1991, pàg. 452-453).

Originaris d'un mas del terme del castell de Foix, d'on prenen el cognom, dos germans, Arnau i Guerau de Bessons, casats respectivament amb Estel·la i Guillema, segurament entorn els anys 70 del segle XII reberen en comanda ells o el seu pare, del bisbe de Barcelona, la quadra de la Cogullada. El patrimoni familiar, si bé no és molt extens, permet fer-nos una idea aproximada de què són els *militēs* que reiteradament apareixen a la documentació del segle XII formant part de les hosts feudals i signant pactes de vassallatge amb els seus senyors a canvi de l'encomana de quadres, masos i honors, tant al rerepaís com als nous territoris conquerits a l-Andalus. Els Bessons, residents a la Cogullada, tenen un patrimoni format per tres masos: el mas Bessons i el mas Ramers, al terme del castell de Foix, i el mas Solanes a Vilademager. Però a la Cogullada han augmentat el seu *status* social i el seu patrimoni: "omnia nostra iura que habemus et tenemus in ipsa domo de Cuculata vel in omniis suis terminis cum omnibus hominibus ibi habitantibus sive habitaturis et cum pertinentiis et tenedonibus seu adiacenciis, pronum et planum, cultum et heremum, garicis, silvis, rochiis, pratis, paschuis, aquis sive et cum omnibus illis rebus ipsi domini vel suo termino pertinentibus."¹³ A la Cogullada detenten drets jurisdiccionalis sobre tot el terme de la quadra i sobre tots els seus habitants, a més de disposar d'establiments directes de la seu episcopal dins la mateixa quadra, com el mas de la Joncosella.¹⁴ Evidentment, no conreen les terres, sinó que ho els fan homes i dones que només s'esmenten indirectament a la documentació per tal d'establir-ne el grau de dependència feudal. Els Bessons, tot i situar-se en la part baixa de la cadena feudal, estableixen al seu torn vincles feudovassallàtics amb d'altres *militēs*, com Guillem de Pontons, membre de la seva host, a qui el 1192, com a pagament dels serveis rebuts, fan donació de dues peces de terra.¹⁵

La codirecció de la Cogullada pels dos germans Bessons durarà, però, poc temps. L'any 1196, Guerau i la seva muller Guillema, sense que en puguem saber els motius, venen a

---

¹³ Apèndix documental, núm. 5. D'altra banda, Arnau de Bessons explicita clarament els vincles de vassallatge que ha contret amb la Seu de Barcelona en la donació de part del terme de la quadra de la Cogullada feta l'any 1221 pel bisbe Ramon: "Arnallus de Bezons propter hoc donum quod superius mi facitis sum tuus homo manibus meis tuis comendatus et faciam vobis cavalgatas cum sequimenta et placita et accomodabo vobis unam bastiam recipientem in ostem vel ego in propria persona ibo vobiscum et iratus et paccatus dabo vobis pote(statem) de dicta domo per quantascumques vices michi quesieritis per vos aut per vestrum nuncium [...]" (Apèndix documental, núm. 6).

¹⁴ L'11 de desembre de 1191, Ramon, bisbe de Barcelona, estableix a Arnau i Gerald de Bessons el mas de la Joncosella, al terme de la Cogullada, sota cens de delme i primícia i llòssol. Apèndix documental, núm. 4.

¹⁵ Els donadors reproduïen fidelment les clàusules estereotipades en els pactes de vassallatge "[...] non aclametis alium dominum nisi nos et nostros et propter hoc donum tu Guillelmus de Pontons et tui sitis nobis et nostris adutores et valetores de nostris pla(citis) et gueris et illi cumdimiserimus domum de Cuguyata. Et si forte in vita tue donaveris predictum honorem alicuius homine vel femine tu fecisses predictam valenzam nobis [...]" Apèndix documental, núm. 3.

Arnau la seva meitat dels drets i propietats de la Cogullada i dels masos de Foix i Vilademàger pel preu de quatre-cents morabatins.¹⁶ Arnau de Bessons i la seva muller Estel·la, juntament amb els seus fills Guillem, Guerau, Arnau, Berenguer, Pere, Elisenda i Blanca, resten com a únics feudataris de la Cogullada i hereus del llinatge.

A finals del segle XII, durant el domini dels Bessons, la quadra de la Cogullada estenia els seus límits jurisdiccionals entorn les actuals valls de la Cogullada i de la masia Ventosa. Els límits meridionals i occidentals dels seus termenals es poden fixar amb força exactitud, atès que afronten amb altres límits jurisdiccionals. A occident, afronta amb el terme del castell de l'Albà, (actualment Aiguamúrcia) i a migdia amb el terme de Vila-rodon, en concret amb els masos de Petra Fitam i el mas d'Esteve Argilaga (actualment els masos de Pedrafita i dels Carbonells). El límit oriental, corresponent a la vall de la masia Ventosa, per bé que no apareix esmentat en la documentació, creiem que ha de ser la serra del Montmell, en el tram corresponent al Puig del Migdia i el Puig Moltó.¹⁷ Pel que fa als límits nord, també sense referències directes, serien la quadra del Codony i Torrossolla.

□ IMATGE 03. Vista de la posició de la fortificació al cim del turó.

¹⁶ Apèndix documental, núm. 5.

¹⁷ Ens basem en els límits orientals de la masia Ventosa que parteixen a la cresta de la serra.

El centre jurisdiccional de la Cogullada, anomenat a la documentació *domus*, se situa, com ja hem dit, al cim del turó de la Serreta de Can Ferrer, dominant les valls de la Cogullada i de la masia Ventosa. La *domus*, un nucli fortificat de petites dimensions, és la residència principal dels Bessons, des d'on legitimen i fan visible el control social i econòmic del terme en nom dels bisbes de Barcelona. Pel que fa al poblament de la quadra, aquest s'estructura a dos nivells: el poble de la Cogullada, situat al vessant occidental del turó, mirant a la vall del mateix nom, i un nombre inconcret de masos dispersos pel terme. Les referències documentals al nucli de poblament concentrat, són mínimes. Sabem que els Bessons hi tenen una segona residència, anomenada *statica inferiore* on disposen de cellers i on viuen els tinents de les terres de conreu, però poca cosa més.¹⁸ En qualsevol cas, l'existència d'unitats d'explotació agrària no concentrades i, per tant, associables a residents del nucli de poblament concentrat, sembla ben contrastada, tal i com ho demostren les donacions de peces de terra soltes fetes pels Bessons.¹⁹

Pel que fa al poblament dispers en masos, només en tenim constància directa per l'establiment que el bisbe Ramon de Castellvell féu del mas de la Joncosella als germans Arnau i Guillem Bessons²⁰ l'any 1196. Tot i així, les referències indirectes a alguns tinents de mas, com ara Bernat de Torrent Farnós o Andreu,²¹ i sobretot els censos de mas fixats per la Seu episcopal,²² permeten afirmar la plena convivència d'ambdues formes d'explotació agrària i de poblament. En aquest sentit, els actuals masos de Puigsadoll, cal Ros, cal Garrigó, can Ferrer i Ventosa sembla que podrien estar en funcionament ja en aquesta època,²³ igual com la majoria dels masos amb els termes més extensos del Montmell i Vila-rodonà, molts d'ells establerts entre finals del segle XII i principis del XIII.²⁴ Malaurada-

---

¹⁸ El 25 de novembre de 1221 Arnau de Bessons i la seva muller Stela donen en dot al seu fill Guillem "[...] unam partem domus nostre de Cugurada cum omnibus suis tenedonibus versus castrum de Albano et versus Sanctas Cruces, videlicet: staticum inferius cum cellario et omnes tenedones sicut dividit serra in qua domus sedet et pervadit ad collem de Hassiolis et redit ad viam que exiti de domo et transit per serram fitam et vadit ad Villa Rotundam". Apèndix documental, núm. 6.

¹⁹ Vegeu Apèndix documental núm. 3.

²⁰ Creiem que el mas de la Joncosella és el mas Ferrer, nucli a recer del qual es formà l'actual poble de Canferrer.

²¹ Apèndix documental, núm. 7.

²² "[...] damus tibi, predicto Arnallo et tuis, exceptis decimus et primiciis quas nobis retinimus et excepto locedo quod nobis retenimus sclosure in unoquoque manso l migeram ordeí." Apèndix documental núm. 7.

²³ L'estudi arquitectònic d'aquests masos no permet aproximar una cronologia anterior al segle XIV, fet però que no invalida una datació fundacional anterior.

²⁴ Un cop d'ull als fons documentals del Montmell, Vila-rodonà i l'Albà conservats en els arxius diocesà i catedralici de Barcelona, permeten observar en aquest període una frenètica política d'establiments de masos i molins, paral·lela a la concessió de cartes de poblament —és el cas de Vila-rodonà— o la infeudació de quadres, com Vilardida o la mateixa Cogullada. Tot plegat, sembla indicar que el model d'explotació agrària que es prima és l'establiment de masos. En algunes ocasions és possible associar els nous tinents a famílies de *militēs*.

ment, però, les dades documentals no ens permeten obtenir una més clara percepció de l'ordenació de les explotacions agràries a l'interior de la quadra.

Pel que fa al règim jurídic a què es troben sotmesos els habitants de la quadra, la relació de drets que ostenten els Bessons, expressada en el document de venda i retorn de jurisdicció de la quadra al bisbat de Barcelona l'any 1247, és un catàleg complet dels límits de l'asserviment feudal:

[...] cum homibus et feminabus presentibus et futuris et cum omnibus possessionibus et pertinentiis et iuribus universis pertinentibus et debentibus pertinere ad dictum castrum universaliter et specialiter cum intestiis, exorquiis, cucuciis, redemptonibus hominum et feminarum et inventionibus, traginis, jovis, guaitis, et locedis, censibus et corbs et firmamentis, stacamentis, servitutibus et ademprius, aquis, paschuis, montibus et planis, petris magnis et parvis, et fontibus et omnibus arboribus cuicumque generis sint et dominicaturas et mansis omnibus et pertinentiis universis [...].²⁵

El dubte raonable de si ens trobem davant de clàusules esteriopades o es tracta d'una radiografia de la realitat és improbable. L'any 1221, una de les clàusules de la donació de la meitat de la quadra feta per Arnau de Bessons i Estel·la al seu fill Guillem estableix clarament els límits de la mobilitat dels habitants del poble de la Cogullada i ho fa en aquests termes: "Retenimus autem homines cum domibus qui sunt precipue heredati in hac alia nostra parte, salvo tibi et tuis tanto quantum pro te tenent. Et si homines nostri mutabunt domos suas in nostra parte vel faciemus eos mutari solum domorum quod remanebit sit tuum."²⁶ Sembla clara, doncs, la condició d'afocats dels habitants del poble de la Cogullada, o almenys d'aquells que directament dependents dels Bessons, famílies que, ho tornem a repetir, mai apareixen esmentades directament a la documentació escrita. En aquest mateix sentit, si bé coneixem el règim censal dels masos al terme de la Cogullada —delme, primícia, i llòsol— no disposem de cap dada referida als tinents directes dels Bessons.

L'ABANDONAMENT DE LA DOMUS

El 5 de juliol de 1247 els fills d'Arnau de Bessons i Estel·la, Guillem, Arnau i Blanca, retornaren el domini de la quadra de la Cogullada, així com tots els béns i drets que tenien en el terme, al bisbe Pere de Centelles, a canvi de 14.000 morabatins. El preu incloïa 158 morabatins de l'empenyorament del mas de la Joncosella, fet per la seva germana Elisenda i el seu espòs Arnau de Gatell²⁷.

---

²⁵ Apèndix documental, núm. 8.

²⁶ Apèndix documental, núm. 6.

²⁷ La venda es formalitza per mitjà de dos documents datats el mateix dia 5 de juliol de 1247. El primer d'ells correspon al document legal de venda fet entre els germans Arnau i Berenguer de Bessons (Apèndix documental, núm. 8) i el bisbe Pere, mentre que el segon conté la declaració de la seva germana Blanca d'haver rebut dels seus germans 100 morabatins en concepte de legítima i la seva renúncia a exigir qualsevol dret sobre la Cogullada (Apèndix documental, num. 9).

El retorn del domini de la Cogullada a la Seu de Barcelona, tot i que segurament no va implicar canvis significatius en l'estructura territorial i en l'ordenació de les explotacions agràries del terme de la quadra, sí que va produir una modificació de les formes de domini. Sembla molt probable que després de la marxa dels Bessons la *domus* de la Cogullada no va tornar a ser encomanada directament, sinó que els propis castlans del Montmell compaginaren la guarda de les dues fortificacions. Almenys això sembla deduir-se'n de la lectura dels tres darrers pergamins del fons de la Cogullada conservats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Els dies 10 i 22 de febrer de 1288, Berenguer de Jorba, veguer de Vilafranca i de Montblanc, i el bisbe Bernat Pelegrí, passaren comptes amb Berenguer d'Aiguaviva, castlà de Montmell, i amb Marimon de Plegamans, per la guarda que aquests darrers havien fet del castell del Montmell i de la *fortitudine* de la Cogullada durant la guerra amb el regne de França, tres anys enrere, el 1285.²⁸ Sense comanda directa, la petita fortificació de la Cogullada s'associa, doncs, a la mateixa guarda del castell de Montmell.

Difícilment podrem comprendre amb tota la seva complexitat els efectes d'aquest canvi, però sí que podem fer-ne una lectura *a posteriori*. A finals del segle XIV, quan novament la quadra de la Cogullada reapareixerà esmentada en la documentació notarial de la parròquia del Montmell i de Vila-rodona, ja només es fa referència als habitants dels masos del terme i no es menciona en cap cas ni la *domus* ni el poble de la Cogullada, una situació que es mantindrà durant tota l'època moderna. Com veurem més endavant, l'anàlisi arqueològica permet observar la reocupació temporal durant l'època moderna de la posició fortificada del cim del turó —un fet molt habitual en aquest tipus d'emplaçaments estratègics—, però també que el nucli de poblament del vessant de la serra resta abandonat a partir del segle XIV.

Sembla evident, doncs, que l'hàbitat concentrat, que podríem situar ben bé a la gènesi de l'ordenació feudal del territori de la quadra, s'ha extingit en favor del poblament de mas, model d'explotació agrària que esdevindrà hegemònic fins a l'actualitat.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

A l'iniciar el projecte d'intervenció arqueològica i després de realitzar un reconeixement sistemàtic de les estructures de tot el conjunt, es considerarà oportú centrar l'activitat en l'àmbit superior fortificat. Pel que fa a l'àrea del poblat, es va optar per circumscriure la intervenció a un sol dels recintes habitacionals que permetés documentar, ni que fos mínimament, les característiques bàsiques d'aquest tipus d'hàbitat. Paral·lelament es preveia fer un aixecament topogràfic complet de les estructures visibles del poblat que permetés fer una primera aproximació a la seva organització urbanística.

Així, durant la primera campanya d'excavació, desenvolupada l'agost de 1989, es van fer dos sondeigs a la zona septentrional de la fortificació que van permetre documentar

---

²⁸ Apendix documental, nùms. 10, 11 i 12.

l'existència d'una torre circular de petites dimensions situada aproximadament al centre d'una estructura rectangular, amb direcció nord-sud, que es va identificar com el nucli central de la *domus* o casa forta que ocupava l'àrea superior del conjunt. D'altra banda, i en la mateixa campanya, es va poder iniciar l'excavació del tram més septentrional de la fortificació, al temps que es documentava l'existència al nord-est de les estructures, d'una cisterna rectangular per a l'abastament d'aigua de la casa forta.

Durant la campanya de 1990 es va procedir a l'excavació en extensió de tot el tram de fortificació situat al nord de la torre central, així com de les dependències situades al sud de la cisterna excavada l'any anterior. Paral·lelament, es va iniciar l'excavació d'una de les habitacions documentades a la zona d'hàbitat situada al vessant occidental de la muntanya. Durant aquesta campanya només es va poder extreure la coberta vegetal i l'enderroc superficial en aquest sector, que va quedar preparat per a l'excavació dels seus nivells d'utilització en la campanya següent.

La campanya de 1991 es va centrar fonamentalment en la intervenció a l'àrea del poblat, amb la finalització de l'excavació de l'estructura que s'havia iniciat en la campanya anterior. Finalment, l'any 1992 es va completar l'excavació arqueològica de la fortificació i es va fer un aixecament planimètric del conjunt que havia de permetre estudiar l'organització global del poblat i definir així els trets característics d'aquest tipus d'estructura.

Des del punt de vista de la seva organització espacial i funcional, el jaciment presentava, com hem dit, dues zones perfectament delimitades: la fortificació i el poblat amb característiques i problemàtiques arqueològiques completament diferents que tractarem de desenvolupar a continuació.

LA FORTIFICACIÓ (SECTOR I)

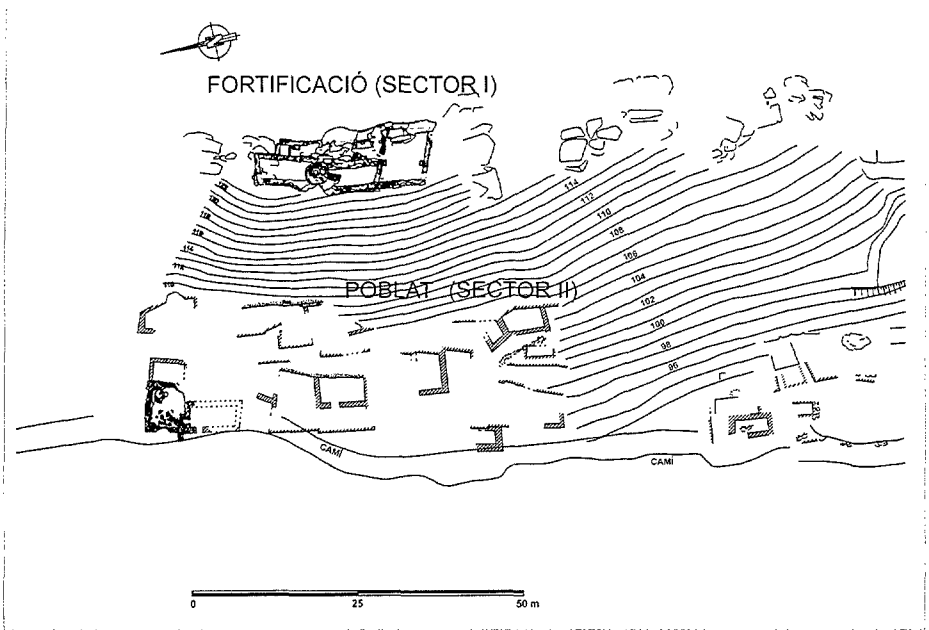
Es troba situada al cim de la serra, en un petit turó i construïda sobre una terrassa artificial, delimitada per grans blocs de pedra, que ateny unes dimensions màximes de 28 x 10 m. Les relativament petites dimensions del recinte i la poca potència del sediment conservat van possibilitar dur a terme una excavació en extensió de la totalitat del seu perímetre, que ens va permetre obtenir un coneixement exhaustiu sobre aquesta estructura.

Les estructures

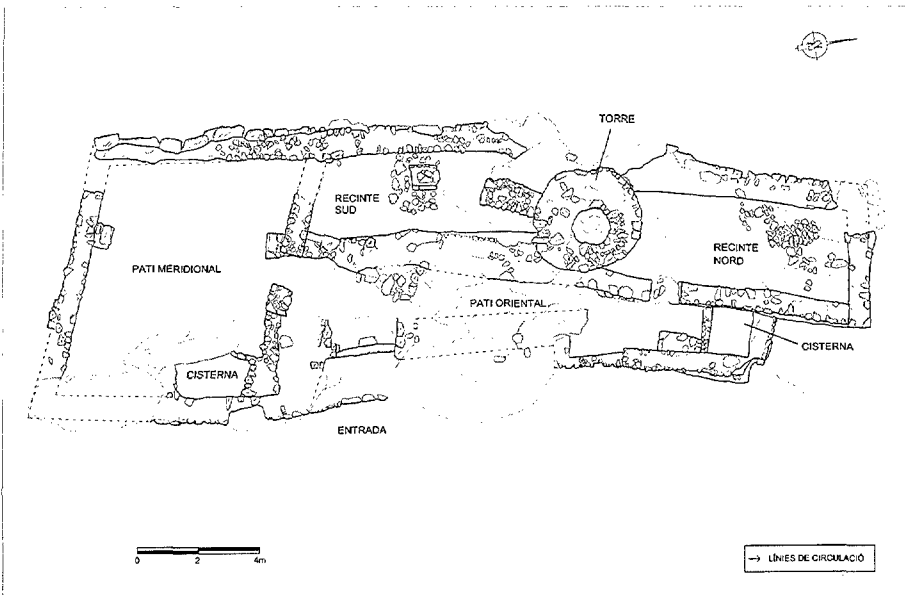
Després de diferents aproximacions fetes a partir de cales de sondeig, es van definir tres recintes en els quals es va centrar la nostra intervenció: edifici central, pati oriental i pati meridional.

EDIFICI CENTRAL

Es tracta d'una estructura rectangular, d'uns 19 m de llargada i una amplada entorn als 4,5 m tot i que pot variar una mica segons les zones. En el centre es documenta una torre circular de 3,45 m de diàmetre exterior i 1,22 m a l'interior que divideix l'edifici en dos

□ IMATGE 04. Planta general del jaciment. A la part superior se situa la fortificació i a la inferior, delimitada pel camí, el poblat.

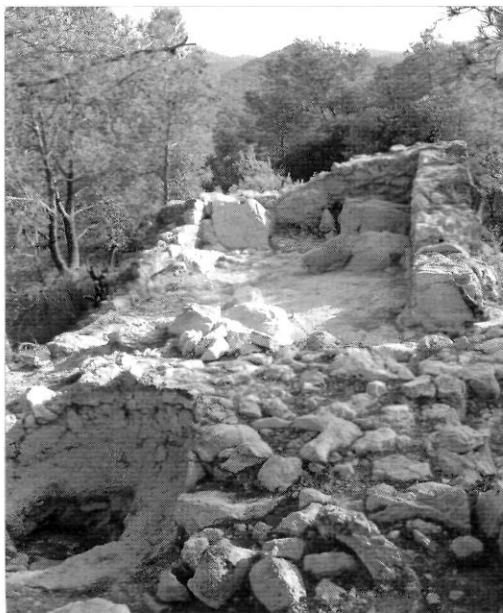

□ IMATGE 05. Planta de la fortificació (sector I).

espais independents situats al nord i al sud de la torre i que descriurem separatament. L'alçada de l'estructura és difícil de determinar a causa del seu grau d'arrasament. De tota manera, les dimensions de la torre així com paral·lels tipològicament similars que es conserven sencers en el seu entorn, ens porten a pensar que aquesta estructura, la més alta de la fortificació, devia assolir una alçada que no sobrepassava els 6-7 m. Així les coses, els edificis que s'hi adossen difícilment devien anar més enllà dels 4-5 m, per la qual cosa hem de pensar fonamentalment en estructures d'una sola planta, potser amb un petit altell sota teulada. No disposem de dades sobre el sistema de coberta, tot i que l'absència gairebé total de teules entre el material recuperat i la presència d'algunes lloses en la part inferior del nivell d'enderroc fan pensar en un cobriment amb lloses de pedra recolzades sobre una estructura de fusta, no sabem si a un o dos vessants.

RECINTE SEPTENTRIONAL

Es tracta d'una habitació rectangular de 7,6 m de llargada i uns 4,5 m d'amplada que es troba al nord de la torre. Està delimitada per una sèrie de murs d'uns 70 cm d'amplada formats per blocs mitjans de pedra lleugerament desbastats, disposats en filades irregulars i lligats amb morter de calç blanca i sorra. D'aquests es trobaven relativament ben conservats els corresponents als costats septentrional i oriental, mentre que el que tancava l'espai pel costat oest es trobava força arrasat i pràcticament només conservava una filada. Presentava una petita porta d'accés, d'1 m d'amplada, oberta en el seu mur de tancament oriental, que el posava en contacte, a través d'un corredor, amb l'entrada principal al recinte i amb la resta de dependències de la fortificació.

□ IMATGE 06. Vista de la fortificació.
En primer terme, les restes del basament de la torre; al fons, l'ala nord.

TORRE

Es tracta d'un petit edifici de planta circular que no arriba als 4 m de diàmetre extern i amb una amplada interior, almenys en la part inferior de l'estructura, d'entre 1,2 i 1,3 m. Es troba situada en el punt més alt del turó, assentada sobre els afloraments rocosos, fet que va comportar que el seu grau d'arrasament fos encara més gran que el de la resta de construccions que constitueixen la fortificació i que arrenquen d'una cota més baixa. De fet, només es conserva, i encara no a tot arreu, una filada d'aquesta estructura, la planta de la qual pràcticament només s'insinua.

RECINTE MERIDIONAL

Correspon a un espai rectangular de 7,3 m de llargada i poc més de 4 m d'amplada situat al sud de la torre, que presenta un accés, molt arrasat, d'1,1 m d'amplada i situat a l'extrem meridional del mur est. Els murs perimetrals, molt malmesos, estan construïts per blocs mitjans de pedra lligats amb morter de calç i sorra, disposats en filades irregulars. D'altra banda, en el tram central de l'habitació es documenta una llar de foc de 80 x 90 cm aproximadament, emmarcada per lloses rectangulars de pedra que és l'única estructura d'aquest tipus que s'ha documentat associada a les fases medievals de la fortificació.²⁹ Sembla lògic pensar, per tant, que aquest espai podria funcionar com a cuina o zona comunitària dins de la fortificació.

PATI MERIDIONAL

Es tracta d'un espai de 10 x 7 m aproximadament, que ocupa l'extrem meridional de la plataforma, al sud de l'edifici central i del pati oriental. Està delimitat per una sèrie de murs, molt arrasats i sense continuïtat en el perímetre de l'edificació, d'entorn als 70 cm d'amplada i formats per filades irregulars de blocs mitjans i petits de pedra lleugerament retocats i lligats amb morter de calç. Aquestes estructures anaven resseguint les afloracions de la roca natural i recolzaven també, especialment en el costat sud-oest, en els grans blocs que constituïen el límit de la plataforma artificial sobre la que es va construir la fortificació en aquesta banda.

Tot i que el grau d'arrasament de l'estructura és notable, sembla clar que el terç occidental d'aquest espai es trobava ocupat per un edifici d'uns 7 x 4,3 m que mantenia l'alineació de l'edifici central. D'aquesta construcció, l'alçada i característiques de la qual ens són desconegudes, en queden les restes de l'arrencament de dues arcades que semblen indicar que el seu límit oriental conformaria una mena de porxo obert al pati que ocuparia

---

²⁹ Va aparèixer una segona llar de foc en el recinte septentrional de l'edifici central, però es troba associada a una reocupació esporàdica d'algunes habitacions de la fortificació que té lloc amb posterioritat a l'abandonament del conjunt.

la resta del sector. En aquest darrer espai, arran de la cantonada nord-est, es va localitzar una cisterna de 2,3 x 1,3 m que aprofitava en part una petita falla en els afloraments rocosos que apareixen en aquest sector del recinte.

S'hi accedeix des del pati oriental a través d'una porta que donaria a la zona descoberta. També és possible, tot i que les evidències arqueològiques no són prou clares, que hi hagués una comunicació directa entre la part edificada i l'interior del recinte meridional de l'edifici central, a través d'una porta que se situaria arran del mur de tancament occidental.

□ IMATGE 07.
Detall de la llar
de foc localitzada
a l'ala sud.

PATI ORIENTAL

Es tracta d'un espai no gaire ben definit des del punt de vista formal i en el que situem de manera general la zona situada a l'est de l'edifici central, entre aquest i la cinglera del turó, que en aquest costat és relativament important. Hi podem distingir, de sud a nord, tres espais diferenciats pel que fa a la seva funcionalitat: l'accés, el corredor i la cisterna.

L'ACCÉS

Ocupa l'extrem meridional del sector, a tocar del mur de tancament del pati meridional. Aquest accés funcionava com un pas esgraonat obert a l'exterior i delimitat per un retall de la roca natural i pel mur de tancament sud-est del recinte. D'aquest pla neixen dos trams d'escales oposades que permeten l'ingrés, d'una banda, cap al pati meridional i al recinte sud de l'edifici central i per l'altra cap al corredor del pati oriental des d'on s'accedia al recinte septentrional i a la cisterna. Internament, la relació entre les diferents habitacions es feia a través d'un pas que permetia el trànsit entre el pati meridional i l'oriental.

EL CORREDOR

Es tracta d'un espai de gairebé 10 m de llargada que no s'ha pogut documentar si es trobava cobert o no i que posa en relació l'accés al recinte amb la porta d'entrada a l'habitació situada al nord de la torre i amb la petita cisterna que se situa a l'extrem septentrional del sector. Es troba delimitat a l'oest pel mur de tancament de l'edifici central i al sud per una paret molt arrasada que sembla resseguir els límits de la cinglera, fet que va provocar la desaparició de bona part del seu traçat, especialment en aquells trams en els quals l'aflorament de la roca assoleix una cota més alta.

LA CISTERNA

Es tracta d'una estructura quadrangular d'1,3 x 1,5 m aproximadament, adossada al mur de tancament oriental de l'àmbit nord de l'edifici central. Per la resta de costats està delimitada per sengles murs formats per filades irregulars de blocs mitjans i petits de pedra lligats amb morter de calç. Els murs es troben bastant degradats, especialment el corresponent al tancament septentrional. La cara interior de les parets i el terra de l'estructura estan recobertes per una capa de morter de calç de més d'1 cm de gruix que servia per impermeabilitzar el dipòsit, que entenem que era utilitzat com a cisterna per a la recollida d'aigües pluvials per al manteniment de la fortificació.

Aquesta estructura, juntament amb la cisterna que es va delimitar en el pati meridional, constitueixen les dues úniques zones d'emmagatzematge d'aigua que s'han identificat en el transcurs de l'excavació. Les seves reduïdes dimensions, si les comparem amb els grans dipòsits que acostumen a trobar-se en altres fortificacions, semblen indicar que el recinte superior de la Cogullada estava pensat per acollir un reduït nombre de persones.

L'estratigrafia

Pel que fa als nivells d'ocupació que s'han pogut delimitar en els diferents espais, cal dir que la seqüència estratigràfica ha estat bastant reduïda, ja que la major part de les habitacions estudiades només presentaven un únic sòl d'utilització que en termes generals es correspon amb paviments de morter de calç blanca, tot i que en alguns punts s'han delimitat també restes d'empedrat. Sembla clar, per tant, que durant la major part del període de funcionament de les estructures, es manté la mateixa cota de circulació a l'interior del recinte. Solament en la meitat nord del pati oriental s'ha pogut documentar una superposició de dos sòls d'ocupació generada a partir de la substitució i reparació del paviment inferior.

De tota manera, i a partir de l'estudi de la seqüència estratigràfica i arquitectònica, s'han pogut documentar una sèrie de nivells d'ocupació que podem relacionar amb les successives fases constructives i amb l'evolució general del conjunt.

FASE INICIAL (SEGLES X-XI)

Tot i que no es disposa d'estratigrafia associada a aquest moment cronològic, sí que tenim una evidència constructiva que s'hi relaciona i que és la torre circular a la qual s'adossen la resta d'edificis associats al recinte fortificat. La seva ubicació sobre les enfloracions rocoses més elevades del turó així com les seves dimensions semblen indicar una funcionalitat de guaita. Si bé resulta evident que l'ocupació del pla s'inicia entorn a aquesta estructura, no ens és possible establir l'existència d'altres espais arquitectònics contemporanis. Només les restes descontextualitzades d'una petita estructura apareguda a la banda meridional del recinte, arran del mur de tancament del pati sud i que no semblen correspondre a l'organització de les edificacions posteriors, podria vincular-se a aquest moment cronològic, tot i que la manca de relacions físiques directes entre aquest element i la torre ens impedeixen relacionar-los de manera clara.

Sigui com sigui, i independentment del nombre d'estructures pertanyents a aquesta fase, no disposem de suficients elements arqueològics per atribuir-li una datació determinada ja que pràcticament no presenta sedimentació associada. Disposem, això sí, d'una referència *ante quem* de començament segle XII que ve determinada per la construcció de la resta d'edificis de la fortificació i que arqueològicament hem pogut situar en aquest moment. És per aquest motiu que hem de recórrer en aquest cas a les fonts documentals per una banda i als paral·lels tipològics de la torre per l'altra, per tractar de centrar-ne la cronologia. Així, sabem que el topònim Cogullada apareix per primer cop citat l'any 974, fent referència a un assentament pertanyent a la jurisdicció castral del Montmell. És, necessàriament, en el marc de la constitució de la castellania que cal situar l'ocupació del cim del turó. Per tant, cal pensar que la construcció de la torre, així com la primera estructura reconeixible del nou districte, també s'hauria de situar a partir d'aquest moment cronològic.

La caracterització d'aquesta construcció ha suposat una important tasca de recerca. Així, les reduïdes dimensions de la torre i el fet que en quedessin tan poques restes plantejaven seriosos problemes d'interpretació, tant de tipus arquitectònic com funcional. En aquest sentit, en els diferents estudis sobre arquitectura militar d'aquest període no s'havien definit construccions defensives amb unes dimensions similars. Tanmateix, s'han pogut trobar dins la mateixa castellania de Montmell paral·lels, però amb un millor estat de conservació, que ens permeten fer un extrapolació de les seves característiques arquitectòniques al nostre cas.

Per exemple, al costat del mas de la Torreta de la vall de Sant Marc, dins el mateix municipi, es conserva gairebé sencera una torre d'un diàmetre extern de 4,2 m i uns 2 m de diàmetre intern, mesures molt similars a les de la torre ubicada a la Cogullada. En aquest cas la torre conserva l'alçada originària, uns 6 m, i l'espai interior és ocupat per dos pisos. La coberta és de falsa volta en el centre de la qual hi ha una obertura quadrangular que permet l'accés a l'exterior. L'ingrés a la torre es realitzava per mitjà d'una porta situada al primer pis. Malauradament, no disposem de dades històriques sobre aquesta estructura que ens permetin centrar-ne la cronologia i comparar-la amb la de la Cogullada. Pel que fa a la resta, hem de pensar que la torre documentada en el nostre jaciment devia tenir les mateixes o molt similars característiques formals que aquesta tant pel que fa a les dimensions com a la distribució interna i els accessos. També el jaciment del Codony presenta restes de l'existència d'una torre de característiques similars, encara que el seu grau d'arrasament, similar a la torre de la Cogullada, no ofereixen les possibilitats interpretatives de la Torreta.

□ IMATGE 08. Torre del mas de la Torreta. Tot i el seu evident interès patrimonial, es troba en un estat de conservació molt precari.

FASE CENTRAL (A PARTIR DE COMENÇAMENT SEGLE XII)

Tal com ja hem dit, la determinació del moment inicial ha estat establert en funció de la constitució d'una segona fase clarament diferenciable. De manera general, hom pot definir aquest segon moment com l'extensió a tot el pla superior de l'àrea d'ocupació. Això implicarà la construcció d'espais estructurals i la prèvia adequació del turó, amb la consegüent destrucció de les edificacions del primitiu recinte amb l'excepció, és clar, de la torre.

Així doncs, l'inici d'aquesta fase es marca en la construcció sobre un aterrossament artificial dels murs perimetrals de la fortificació, adossats a la torre primitiva, i la constitució dels espais estructurals interns. Les traces d'aquest programa constructiu es documenten en els nivells de preparació del sòl natural per tal de fonamentar els dits murs i crear superfícies anivellades per a la col·locació dels sòls d'ocupació. Aquest programa constructiu significà una substitució radical de l'ordenació arquitectònica i funcional del turó: d'un emplaçament aïllat amb una funció eminent de vigilància i comunicació es passà a una fortificació de tipus residencial. Aquest canvi sembla reflexar-se també en la documentació escrita, on a partir del segle XII es comença a fer esment de la *domus* de la Cogullada, denominació que no perdrà fins al seu abandonament.

Pel que fa a la cronologia general, si bé els materials ceràmics exhumats (fonamentalment ceràmica grisa) no permeten una datació clara, la localització d'una moneda de Ramon Berenguer IV en els nivells de preparació del sòl d'ocupació inicial del pati oriental situa la construcció d'aquest recinte en un moment posterior a començament del segle XII. Les notícies documentals respecte a la *domus* de la Cogullada semblen igualment aproximar la seva construcció al segle XII, moment en què la quadra va ser infeudada a la família barcelonina dels Bessons. La convergència d'aquests dos elements és la que ens fa atribuir a aquest moment cronològic la construcció de la fortificació.

Respecte als nivells d'hàbitat documentats en els diferents espais estructurals, ha estat recuperada una seqüència pobra, ja que bona part de les habitacions només presenten un únic sòl d'ocupació. En la major part dels casos es tracta de paviments de calç blanca tot i que s'han documentat també restes de paviments de lloses. En els dipòsits generats pel seu ús ha estat recuperada una quantitat significativa de ceràmica grisa medieval i alguns fragments de ceràmica vidriada, que situen els moments d'ocupació final a les darreries del segle XIII. L'estudi dels nivells d'ús generats per l'ocupació dels diversos espais domèstics no ha permès obtenir una interpretació clara respecte a una possible especialització de cadascun dels àmbits. Únicament en el recinte meridional de l'edifici central es va poder localitzar una llar de foc de planta quadrangular, fet que permet suposar que ens trobem en una àrea de cuina.

FASE D'ABANDONAMENT (INICIS SEGLE XIV)

Aquesta fase general d'ocupació que acabem de descriure va ser seguida per un procés d'abandonament relativament ràpid i extensible a tots els espais constructius. La crono-

logia d'aquest procés s'explicita de manera clara pels materials arqueològics (ceràmica vidriada, pisa blanca decorada amb manganès...) recollits en els estrats d'abandonament del recinte que s'han pogut identificar de manera clara sobre els nivells d'utilització de tots els espais de la fortificació.

En base a aquests materials i a la seqüència estratigràfica definida, sembla clar, per tant, que a començament del segle XIV es produeix l'abandonament del recinte, que no sembla estar vinculat a cap fet violent, ja que no es documenta cap nivell d'incendi ni altres indicis en aquest sentit.

UTILITZACIONS RESIDUALS I DESTRUCCIÓ FINAL

Tot i que queda clar que a partir de començament del segle XIV el recinte perd la seva funcionalitat i s'abandona, trobem indicis que permeten pensar en la reutilització posterior d'alguns dels espais i especialment del cos més septentrional del recinte. En aquest punt, i per sobre del nivell d'abandonament general, es documenten traces d'ocupació (un sòl d'utilització, una llar de foc...) que evidencien una perduració, segurament marginal i de caràcter temporal, en la utilització d'aquest espai, tot i que no podem especificar quin tipus d'ús es dona a l'estructura durant aquest període.

□ IMATGE 09. Vista del pati sud de la fortificació.

Aquesta utilització parcial perdura fins a mitjan segle XVII aproximadament, quan es produeix l'enderroc definitiu del cos septentrional de la fortificació i aquesta queda completament reblerta. La datació d'aquesta destrucció final ve donada pels materials arqueològics (ceràmica decorada amb reflex metàl·lic i algunes monedes) apareguts tant dins dels nivells d'enderroc de l'estructura com en els estrats d'abandonament posteriors.

EL POBLAT (SECTOR II)

El despoblat de la Cogullada (anomenat sector arqueològic II) se situa a la vessant oest de la *domus* o fortificació de la Cogullada, dominant la vall del mateix nom. L'indret és avui i des de fa molts anys un espès bosc ple de brossa on només es pot arribar seguint el traç dels porcs senglars i dels caçadors. Com ja hem dit anteriorment, l'estructura urbanística del conjunt s'emmarca clarament dins el model feudal de poblament conegut amb el terme d'encastellament i que es concreta en la creació d'un nucli de poblament concentrat a recés d'una fortificació.

El nucli de poblament s'organitza urbanísticament en tres nivells de terrasses paral·leles d'uns 200 m de longitud que se succeixen en pendent pel vessant del turó i en les quals s'hi troben ubicades un nombre important de cases. La major part de les habitacions localitzades són de planta quadrangular o rectangular, encara que en certs casos i depenent de la superfície de les terrasses adopten formes més irregulars. La tècnica de construcció emprada és la pedra seca i, en molts casos, aprofitant la poca duresa de la roca, part de l'habitació és excavada en el sòl calcari.

Per la part superior, el poblat s'estén fins als primers penys de roca del turó on es troba la fortificació o *domus*, sense, però, que s'estableixi connexió física entre ells. La terrassa inferior és delimitada per un camí empedrat que travessava la vall de la Cogullada i que avui també es troba perdut. En direcció sud-oest, el camí mena a Vila-rodona, i en direcció nord-est va a trobar una cruïlla de camins que comunica el terme del castell de l'Albà amb el castell del Montmell i amb el Codony i la vall de Sant Marc.

La ubicació del poblat en el vessant oest de la serra sembla indicar un domini més directe sobre les terres de conreu de la vall de la Cogullada, mentre que el vessant est —la vall de les Ventoses— restaria a més distància del nucli d'hàbitat. Tanmateix, aquest fet sembla tenir l'origen en la configuració orogràfica del turó, ja que en el vessant que mira a la vall de les Ventoses és materialment impossible establir-hi un assentament, a causa de l'alçada dels cingles que voregen la serra. En qualsevol cas, aquesta percepció del nucli d'hàbitat de la Cogullada en relació a la possible àrea d'explotació agrària, no ens ha de fer perdre de vista el fet que a ambdues valls és present el poblament dispers en masos. En aquest mateix sentit, l'àmbit exterior del poblat es troba distribuït també en diferents nivells de terrasses, que s'estenen per tot el vessant oest de la serra de les Roques Altes fins a la vall de la Cogullada. Aquests costers, actualment també coberts per la vegetació, formaven part de les explotacions agràries del nucli de la Cogullada en època medieval.

IMATGE 10. El camí que limita el poblat de la Cogullada en el sector corresponent a l'habitació I (esquerra de la imatge). Les restes del poblat es troben escampades dins un espès bosc.

Des del seu inici l'any 1989, el projecte de recerca arqueològica a la Cogullada contemplava l'excavació d'algunes de les estructures d'habitació del sector del poblat. La finalitat d'aquesta intervenció era obtenir una cronologia dels moments d'ocupació i abandonament del poblat a més de possibilitar la caracterització del seu urbanisme. Tot i l'evident interès de la intervenció en la zona de poblament, en cap moment es va plantejar la possibilitat de portar a terme una excavació en extensió de tot el nucli, empresa del tot inviable tant pel seu cost econòmic com pels límits temporals del projecte de recerca. Per aquest motiu es va fer necessària la selecció i prioritització d'una petita zona d'intervenció en el poblat en detriment de la resta. Els criteris de selecció foren bàsicament la facilitat d'accés i l'estat de conservació.

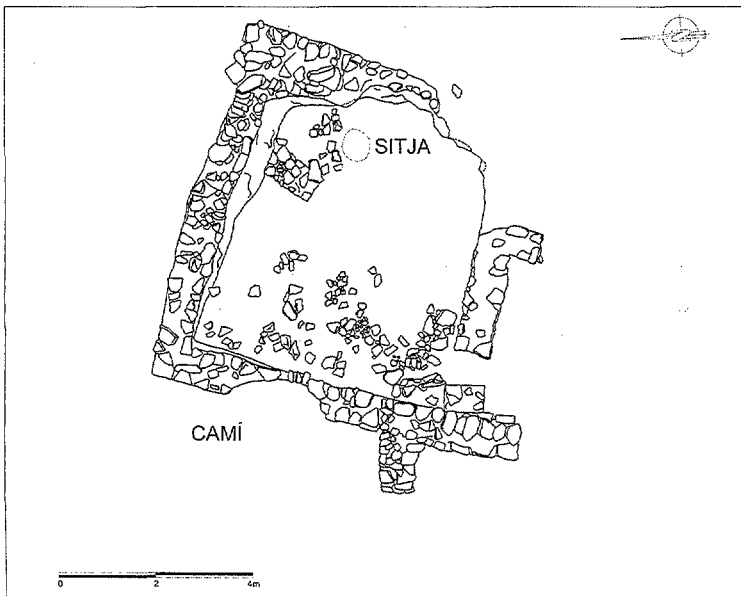
HABITACIÓ I

Entre 1990 i 1991 es va portar a terme l'excavació d'una habitació situada a l'extrem nord del poblat de la Cogullada. L'estructura constructiva —habitació I— forma part de les habitacions d'una casa situada a la terrassa inferior, amb la porta oberta al camí que, travessant el poblat en direcció nord-sud, mena a la vall.

Es tracta d'una habitació de planta quadrangular, d'uns 30 m² de superfície interna, excavada parcialment a la roca aprofitant la poca duresa del sòl calcari. Sobre els límits de la superfície excavada s'assenten els murs de l'estructura, d'una amplada de 80-90 cm i

bastits amb un parament de pedra seca de gran dimensió i de forma irregular, lligades amb argila. L'estat de conservació dels murs és divers: mentre les parets nord, oest i sud conserven una alçada prou significativa —entre 40 i 80 cm—, la paret est ha desaparegut quasi per complet i només es reconeix el seu traçat en l'extrem nord. A la cantonada sud-est de l'habitació se situa una porta, d'uns 0,70 m de llum, practicada en el mur sud que permet el pas vers l'entrada de la casa, oberta, com hem dit, al camí inferior. L'important desnivell entre el pla del camí i el pla d'ocupació de la casa —el desnivell entre el camí i el marxapeu de la porta se salva per mitjà d'uns graons de pedra— va obligar a la construcció de dos contraforts, de secció triangular i bastits també amb pedra seca, per tal de reforçar el mur perimetral oest.

L'extracció del potent nivell d'enderroc de l'interior de l'habitació I, d'una potència d'entre 1,20 m i 0,80 m, va permetre observar que ens trobem en un espai estructural de distribució interna simple, atès que constitueix un únic espai estructural. Tot i així, a l'extrem nord-est de l'habitació se situa un petit àmbit diferenciat de 1,5 m², delimitat per un petit muret de direcció nord-sud recolzat en el mur de tancament nord, a l'interior del qual se situa una sitja. Es tracta d'una estructura de forma oval de 1,25 m de profunditat i de parets irregulars, excavada al sòl natural aprofitant la menor duresa de la roca calcària en aquest sector de l'habitació. La disposició de la seqüència estratigràfica documentada, així com els materials arqueològics recuperats —entre ells cal destacar una clau i una sivella—, permeten afirmar que la colmatació de la sitja es va portar a terme de forma intencionada en un moment anterior a l'abandonament definitiu de l'habitació i que cal situar a finals del segle XIII.

□ IMATGE 11.
Planta de
l'Habitació I.

La resta de l'habitació, com hem dit, constitueix un únic espai estructural i funcional, la seqüència estratigràfica del qual ha estat molt malmesa per les arrels dels arbres que havien crescut al seu interior. Només a la meitat oest de l'habitació i per sota d'un nivell d'abandonament es van poder documentar les restes d'un paviment, constituït per lloses de tamany petit i mitjà, lligades amb morter de calç i construït directament sobre un retall de la roca natural, fet per tal d'anivellar el sòl en el moment de construcció de l'habitació.

Els materials arqueològics recuperats permeten afirmar que els darrers moments d'ocupació d'aquest espai se situen a principis del segle XIV, horitzó cronològic que es pot relacionar directament amb l'abandonament de l'àrea fortificada del turó. Tot i així, les dades obtingudes durant el procés d'excavació no permeten una aproximació interpretativa acurada sobre aspectes tan importants com l'estructura constructiva de l'habitació o la seva funcionalitat. En aquest sentit i a tall d'exemple, si bé creiem que l'espai era cobert per una teulada d'una única vessant, sustentada per pilars, no s'ha pogut documentar cap element que ens permeti validar aquesta hipòtesi. Pel que fa a la seva funcionalitat, la localització de la sitja permet defensar un ús relacionat amb tasques de magatzem agrícola, però no podem anar més enllà. La pròpia dinàmica d'abandonament del poble, que degué implicar l'espoli de tants elements constructius i funcionals com fos possible, així com la contundent acció destructiva de la vegetació, han afectat seriosament les restes arqueològiques d'aquest sector.

EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

La intervenció arqueològica a la quadra de la Cogullada va permetre recuperar un petit lot de materials, fonamentalment de tipus ceràmic, que ens han ajudat a centrar la cronologia de les fases d'utilització i, bàsicament, d'abandonament del recinte. En aquest apartat farem una presentació d'aquests materials i de les seves característiques bàsiques, especialment d'aquells que es troben en contextos clarament definits des del punt de vista cronològic i que per tant poden resultar especialment interessants per la seva comparació tipològica.

LA CERÀMICA

El volum més important de material ceràmic recuperat en el transcurs de la intervenció correspon a dues produccions ben determinades: ceràmica grisa medieval i ceràmica vidriada. Aquests materials se succeeixen en el temps però conviuen durant un cert període que coincideix amb l'abandonament de les estructures de la Cogullada a començament del segle XIV. És per aquest motiu que disposem d'un context arqueològic força precís per aquestes produccions sobre les quals centrarem la nostra exposició.

Ceràmica grisa medieval (Làmines 4 i 5)

Representa el volum més important de material ceràmic recuperat en el transcurs de la intervenció. Incloem sota aquest epígraf les produccions de ceràmica comuna sense enver-

nissar que circulen en aquesta zona des del segle X i fins a començament del segle XIV quan són substituïdes progressivament per les peces amb coberta vidriada amb les quals conviuen durant algunes dècades.

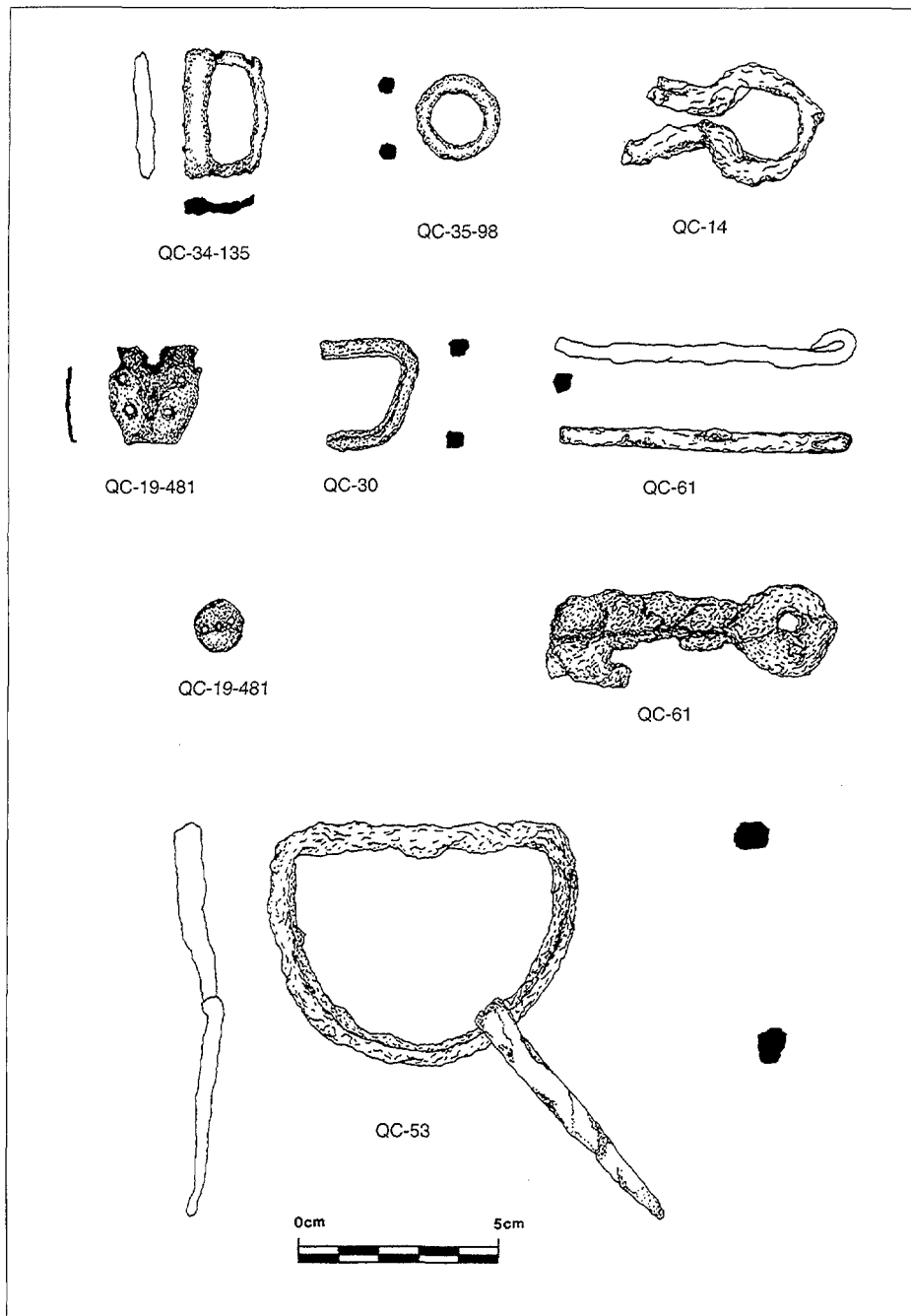
Des del punt de vista tecnològic es tracta de peces modelades a torn lent, cuites en atmosfera reductora a una temperatura no gaire elevada. Pel que fa a les pastes són, en termes generals, relativament grolleres, poc homogènies i amb presència abundant de desgreixant, normalment de quars tot i que sovint barrejat amb altres elements. Pel que fa al color, predomina el gris fosc, però les tonalitats poden variar des del marró fins al negre. No s'han detectat decoracions en els fragments recuperats més enllà d'algunes línies horitzontals contínues incises que ressegueixen el perímetre de la peça per sobre de la carena seguint l'orientació de les línies de la torneta.

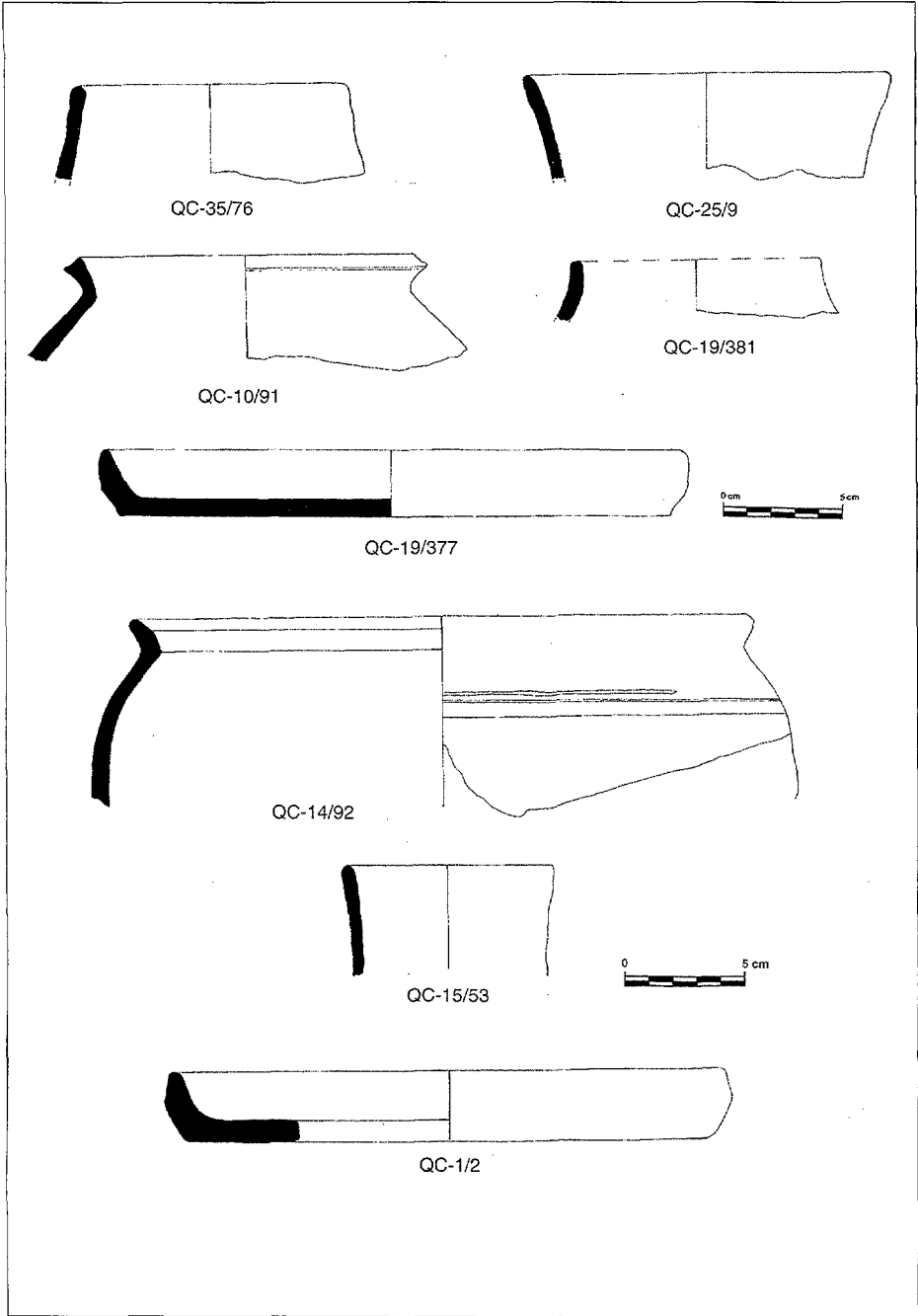
La pràctica totalitat de les formes recuperades es van localitzar en els nivells d'abandonament de la fortificació (u.e. 10, 19, 34 i 35) que podem situar en un marc cronològic de començament del segle XIV. Així doncs, ens trobem davant d'una mostra del que seria el darrer període de consum d'aquest tipus ceràmic, que probablement estaria ja pràcticament fora d'ús en el moment de produir-se la seva deposició. Aquest darrer fet queda clarament palès en la menor mida i major grau de rodament dels fragments de ceràmica grisa recuperats, especialment si els comparem amb les peces vidriades, que sí que es trobaven en ple moment de producció i per tant la mida de les peces és, en termes generals, força més gran. Cal tenir present, però, que la mida reduïda de la majoria dels fragments recuperats dificulta en molts casos la possibilitat de determinar-ne la forma d'una manera suficientment clara.

Hi ha dos elements que caracteritzen aquestes darreres produccions, segurament molt mediatitzades per la presència en el mercat de la ceràmica vidriada almenys des de finals del segle XIII. En primer lloc constatem l'existència d'una relativa diversitat de formes. Així, a banda de les *olles* destinades a la cocció d'aliments, que és el tipus majoritari de la ceràmica grisa medieval clàssica, apareixen en aquests contextos tardans altres formes com ara gerres, que funcionen com a contenidors de líquids o altres aliments (Làm. 5: QC-19/233, QC-19/277; QC-10/34), i també alguna forma oberta (Làm. 4: QC-61/5).

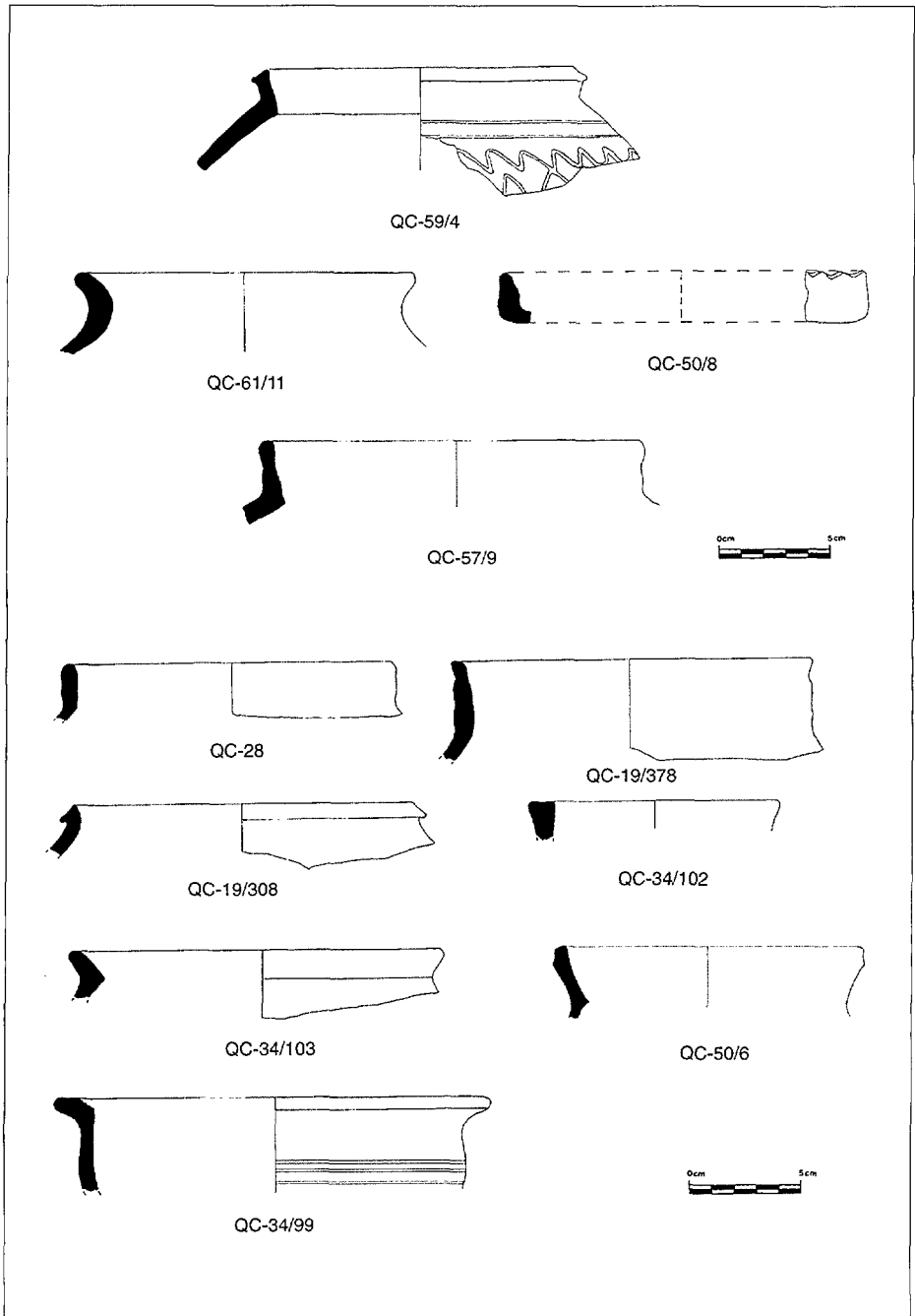
Pel que fa a les olles se'n documenten de diferents mides i formats, des de peces relativament petites amb una carena força alta (Làm. 5: QC-10/31) a olles més grans de carena molt més baixa (Làm. 5: QC-19/237). Pel que fa a la forma dels llavis apareixen notables variacions especialment si tenim present que el nombre de la mostra és força reduït.

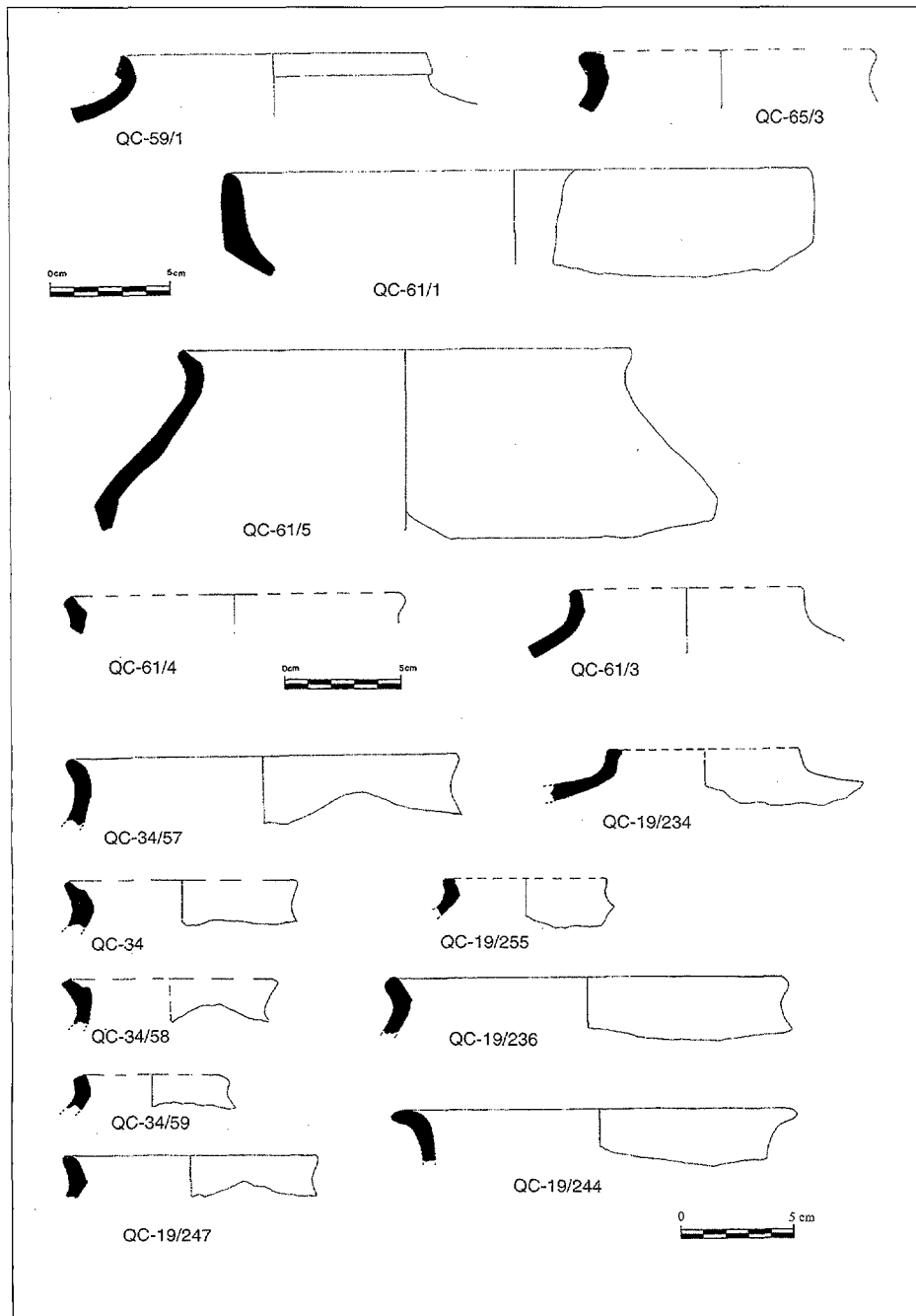
Així doncs, entenem que la ceràmica grisa medieval recuperada en el marc de la nostra intervenció representa, tot i la migradesa evident de la mostra, el panorama dels darrers estadis de la producció d'aquest tipus ceràmic a la zona.

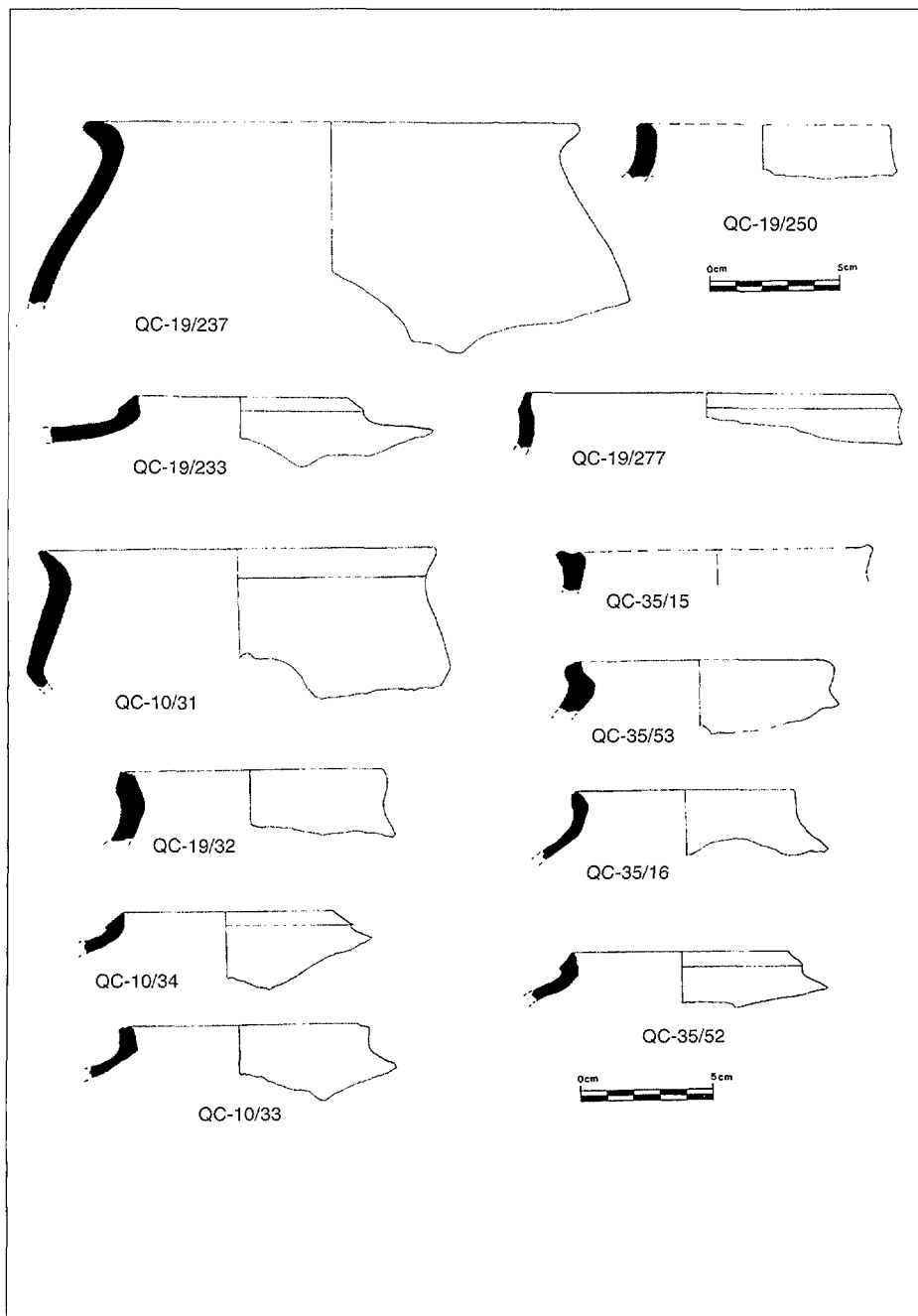
□ LÁMINA 2

□ LÁMINA 4

□ LÁMINA 5

Ceràmica vidriada (Làmines 2 i 3)

Correspon a aquest tipus un percentatge força important del material recuperat que presenta, però, un grau de fragmentació menor al detectat en la ceràmica grisa medieval ja que, a diferència d'aquell, es devia trobar en ús en el moment de la seva deposició.

Des del punt de vista tecnològic aquestes produccions acostumen a estar modelades a torn, cuites en atmosfera oxidant i es caracteritzen per una impermeabilització de l'interior i, almenys, la part superior de la peça amb una capa de vernís ja sigui incolor o amb tonalitats verdoses clares o marronoses. Les pastes acostumen a ser de relativa bona qualitat, de color vermellós i força més homogènies que les de la ceràmica grisa. Pel que fa a les decoracions, apareixen en alguns casos línies horitzontals contínues incises que ressegueixen el perímetre de la part superior de la peça seguint l'orientació de les línies del torn (Làm. 3: QC-34/99). També s'ha recuperat un fragment amb combinació d'aquestes línies i dos trams sobreposats de meandres també incisos (Làm. 3: QC-59/4).

Com ja passava amb la ceràmica grisa medieval, la major part de les formes recuperades ho van ser en els nivells d'abandonament de la fortificació, fet que ens permet centrar-ne la deposició a la primera meitat del segle XIV. Ens trobem, per tant, davant d'una mostra de les produccions inicials d'aquest tipus ceràmic.

Des del punt de vista tipològic, la ceràmica vidriada presenta un repertori formal més complert que el de la grisa medieval i que queda explicitat en la mostra, petita, recuperada en aquest jaciment. Tenim en primer lloc la forma *olla* que es continua utilitzant com a atuell per a la cocció d'aliments. N'hi ha de llavi girat i arrodonit que encara segueixen una mica la tradició de la ceràmica grisa (Làm. 2: QC-14/92; Làm. 3: QC-34/103, QC-61/11), tot i que també tenim exemples d'olles de llavi allargat i recte molt típiques d'època baixmedieval (Làm. 3: QC-50/6; QC-59/4). Una altra forma abundant, tot i que menys característica i per tant més difícil de distingir en base a fragments tan petits com els que disposem, és la *gerra* o la *gerreta*, de formes i mides diverses (Làm. 2: QC-35/76, QC-19/381; Làm. 3: QC-28). Una altra peça típicament baixmedieval que s'hi documenta és el *poal* (Làm. 3: QC-19/378) precedent directe del càntir que, com a forma concreta, no apareix fins al segle XVI. També s'han localitzat *tapadores* planes segurament amb nansa de cinta, tot i que no se n'ha conservat cap fragment, i que segueixen els models tipològics de la ceràmica grisa pel que fa a aquesta forma (Làm. 2: QC-19/377; Làm. 3: QC-50/8). Finalment, també es documenten algunes *formes obertes* de difícil sistematització (Làm. 2: QC-25/9; Làm. 3: QC-34/99).

En definitiva, la suma de la mostra de ceràmica grisa medieval i vidriada recuperada en el transcurs de la nostra intervenció arqueològica és força representativa de les produccions en circulació a les zones rurals del Penedès a començament del segle XIV.

A banda d'aquestes dues produccions més característiques, també s'ha recuperat un lot molt més petit d'altres materials: ceràmica decorada amb manganès associada als nivells d'abandonament del recinte; també reflex metàl·lic del tipus conegut com *pinzell-pinta* que, juntament amb algunes monedes, ens ha permès situar cap a mitjan segle XVII la destrucció final de les estructures.

ELS METALLS

En el transcurs de la intervenció arqueològica s'han pogut recuperar, fonamentalment en els estrats d'abandonament de la fortificació, algunes peces metàl·liques, bàsicament de ferro. Es tracta d'elements relacionats amb el vestuari, com ara sivelles (Làm. 1: QC-34/135; QC-30), altres associades amb la vida domèstica com una clau de porta (Làm. 1: QC-61) i finalment peces vinculades amb les tasques agrícoles o ramaderes (Làm. 1: QC-53), entre d'altres. Tots aquests elements, pel context arqueològic en el qual es van localitzar, s'han de situar cronològicament entorn a finals del segle XIII i primeres dècades del XIV.

CONCLUSIONS

Fer un balanç dels resultats de la recerca arqueològica i documental portada a terme a la quadra de la Cogullada després de més de deu anys de la seva finalització, esdevé complex. L'entitat i interès històric del jaciment es manté, per estrany que pugui semblar, intacte. Encara que la recerca històrica ha avançat i sabem alguna cosa més sobre les formes de colonització de les terres ocupades a al-Andalus durant els segles XII-XIII, és molt poc el que sabem del període previ, els segles X-XI, quan l'avanç territorial del comtat de Barcelona se situa geogràficament entre el Penedès i el Gaià. Des d'una perspectiva exclusivament de recerca arqueològica, si bé a Catalunya s'han portat a terme intervencions en poblats de cronologia similar a la de la Cogullada, cap d'ells correspon a un model de poblament de *quadra*.

Perquè els límits interpretatius de la recerca arqueològica a la Cogullada són clars. A nivell general, la mateixa dinàmica de l'ocupació del jaciment ha implicat la destrucció de bona part de la seqüència estratigràfica corresponent a les fases d'ocupació inicials dels segles X-XI, i per tant, les dades obtingudes només permeten una interpretació aproximativa. Tot i que l'ocupació dels segles XII-XIII esdevé central tant per la seva entitat arquitectònica com per les dades documentals que s'hi relacionen, en especial les que ens permeten conèixer els noms dels titulars de la *domus* en aquest període —el llinatge dels Bessons— els nivells d'ocupació millor documentats i amb més entitat no corresponen a aquest període sinó al moment previ a l'abandonament definitiu de la *domus*, a principis del segle XIV. En el sector del poblat, a les consideracions intrínseques a la pròpia evolució del jaciment, cal afegir-hi encara el fet que la intervenció que s'hi va portar a terme fou mínima, centrada en una única habitació de tot l'entramat urbà. Aquesta circumstància és essencial a l'hora de fer una valoració final de la recerca. El poblat de la Cogullada era, i continua sent, el sector amb més interès arqueològic del jaciment, molt més que la fortificació, de la qual existeixen paral·lels a d'altres indrets de Catalunya. La impossibilitat de portar a terme una intervenció més extensiva en el poblat ens ha tancat les portes al coneixement d'aspectes essencials per a la comprensió i caracterització d'un centre agrari d'època feudal, com poden ser l'organització social o les estructures productives. En aquest sentit, tot i el temps transcorregut, creiem que és del tot coherent plantejar la necessitat de finalitzar l'excavació en extensió de tot el jaciment.

BIBLIOGRAFIA

- FONT I RIUS J. M. (1969-1983): *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Barcelona/Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- VIRGILI, A. (2003): "Els conqueridors de mitjan segle XII: com aprenen a ser-ho". *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Publicacions de la Universitat de València, p. 253-292.
- MIQUEL, M. (1994): *Repoblació i feudalització a la marca del comtat de Barcelona: l'articulació social d'un espai de frontera (930-1050)*, tesi de llicenciatura (inèdita). Universitat de Barcelona.
- MIQUEL, M., SANTESMASES, J., SAUMELL, D. (1999): *Els castells del Gaià*, Ed. Cossetània, Valls.
- BATET, C. (1996): *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal. La Marca del comtat de Barcelona als segles X-XI*. Institut d'Estudis Penedesencs.
- RIUS SERRA, J. (1946): *Cartulario de San Cugat del Vallés*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 3 vols.

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

974-04-17. Carta de poblament atorgada per Vives, bisbe de Barcelona als habitants del Montmell i de la Cogullada.

ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 169, doc. 394

FONT I RIUS, 1969, I, doc. 7

In nomine Domini eterni Dei qui gubernat omnia in cuius manus regna sunt omnia, Vivas eiscopus licet pastor tamen Barchinonensis sedis per diversis gratie manus. Notum esse omnibus volo hominibus Spanie gentium conmorantibus qualiter cum consnsu canonicorum vel ceterum clericorum ecclesie nostre seu piissimi vel marchioni principi nostri, Borrelli comiti, seu et omni plebigeri Barchinone civitatis tam maiores natu quam minoris, qualiter concedimus et firmamus pactum ad homines castrum Montem Macellum cohabitantes qui est matricule ecclesie nostre Sancte Crucis et Sancte Eulalie. Tam isti presentes quam filii filiorum de gente illorum procedentes, tam illi qui moderno tempore ad castrum confluerit quam ipsi qui iam in ipsum castrum habitaturi convenerint, sint immunes omni tempore liceatque inter eos vindere et concaminare casas, terras et vineas quas ad culturas producerint sub nostre tuitionis atque defensionis non sub alio senioratico, nullum alium censum persolvant nisi solas decimas et primitias quas Deo rededituri sunt tam me presente episcopo quam meos successores, non parafreda, non asinos inhonera, non mansaticos, non porchos, non bervices, non agnos nec pernas nec nullum alium censum nisi quod propria voluntate episcopo suo dare voluerint. Sed tam isit habitatores quam alli qui ad nos unquam confluerint vel in istum castrum habitare voluerint, tam ipsi quam filli filiorum ipsorum usque in eternum sine ullo iugo servitutis permaneant sub protectione atque defensione nostra iuro perpetuo. Et qui hunc pactum

inrumperet temptaverint cum ludad Scharioth in eternum et in super componat libram auri unam. Et antea ista pacta vel roboratio firma permaneat omnique tempore.

Facta sunt hec ·xv· kalendas mai, anno ·xx· regnante Leutario, filio Ludovici regis.

Similiter firmamus pactum superiorem ferimus ad ipsa Cuculiata in omnes terminos de supradictum Montem Macellum ad ipsa Cuculiata in ea ratione vel firmitate quod supra reteximus.

Signum Vivas, gratia Dei episcopus. Signum Ferrarius, sacerdos; signum Guadamirus, presbiter. Signum Guitia, levita archiscrini; signum Vives, presbiter; Signum Guillara, presbiter; Signum Seniofredus, presbiter, Signum Borrellus, gratia Dei comes et marchio. Signum Aetio, gratia Dei episcopus.

Signum Petrus, sacerdos, qui hac pacta scripsi et suscripsi die et anno quo supra.

DOCUMENT 2

1088- 04-28. Ramon Seniofred fa donació a Guifré Isarn i la seva muller Ermegarda de la meitat de la quadra del Codony, dins els termes del castells del Montmell.

ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 177, doc. 422

In Ihesuchristi nomine, ego Raimundus Seniofredus donator sum vobis Guifredo Isarn uxorique tue Ermengardis, femina. Manifestum est enim quia dono vobis ipsam quadram de ipso Codoin quomodo terminatum est in ipsam cartam Guillelmi Poncii, avunculi mei, et cum decimis et in alio loco in comitatu Minorise, sic dono vobis medietatem de ipsum meum directum de ipsum alodium que ibi habeo et habere debeo. Et est supradictum Codoin in comitatu Barchinonensi, in termini castri Montis Macelli, extremum marchie. Et alium alodium qui est in comitatu Minorise est in terminum opidi Calleris vel castrum Murede. Advenit michi supradicta omnia de parentorum meorum vel qualescumque voces. Habet autem terminum supradictum Codinium ab oriente in monte Penditio et in colle Brugrosso; a meridie in serra de Gualafredi et in alodio qui fuit de Guifredi Maioli; ab occidente ab ipsum fitor et ad ipsam Guardiam de Vallelonga; a circio ad ipsam serram de Navarro quem est in terminum castri Celme et in monte Albano et ad collem de ipsa Archa. Quantum prenominati termini includunt vobis ad integrum dono cum ingressibus pariter et egressibus suis et quartam partem decimi ipsam medietatem per franchum alodium cum medietate de supradictum alodium qui est in comitatu Minorense vel in terminum de Calleris vel de Murede, cum molino et molinario et cum rego et caput rego quomodo supradictum est. Sic dono vobis predicta omnia medietate per franchum alodium et aliam medietatem qui remanet retineo ad meum opum. Et ipsa medietas que vobis dono talimodo vobis etiam dono atque concedo ut supradictam quadram mecum condirigatis et hedificatis per medietatem adiutorius faciatis michi a tenere et ad habere et a guardare et a defende contra cunctis homines vel feminas. Et non sit vobis licitum vendere nec alinare vos nec posteritas vestra hoc quod suprascriptum est nisi ad me vel posteritas mea. Et si ego Raimundus Seniofredi nolvero emere aut posteritas mea nolverint

perdirectum predictum postquam moniti fuero aut fuerint, infra ·xxx· dies tunc habeat litentiam Guifredus suprascripti aut posteritas tua a vendere et alienare ad suos similes qui faciant a me Raimundo aut posteritas mea ipsa monia quod superius resonat in ista carta. Et si numine feceritis et de hoc quod superius scriptum est nos ab straxieritis hec omnia que vobis dono revertatur in mea potestate vel dominio absque illius contrarietatis obstaculo. Si vero ego, donator, aut cuiuslibet secus vel ordinis homo donum hoc dirumpere temptavero sive temptaverit nil prosit, sed componam aut componat vobis vel posteritis vestris hoc suprascriptum est in duplum et promodum hoc maneat perheneriter firmum.

Actum est hoc ·iiii· kalendas maii, anno ·xxviii· regni regis Philippi.

Signum Raimundi Seniofredi qui istum donum feci et firmavi atque testibus illud firmare rogavi. Signum Poncii, levite; Signum Petri Mironi; Signum Berengarii Conam; Signum Compan Bernardi; Signum Arberti Eribal; Signum Berengarii Bertrani; Signum Poncii Geralli; Signum Elliardis, femina; Signum Guillelmina, femina.

Petrus, presbiter, qui hanc cartam scripsit die et anno quo supra.

Berengarius, levita, qui hoc traslatum scripsit ·ii· iuds marcii anno Domini ·mcxcii·, die et anno quo supra.

DOCUMENT 3

1.192-05-29. Arnau de Bessons i la seva esposa Stel·la donen, en agraïment als seus serveis, dues peces de terra i una parellada de terra a Guillem de Pontons. Les peces de terra es troben a la partida que hi ha sota la *domum* de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Noticie cunctorum patescat sic presentibus quam futuris quod auctoritas est ut qui optime querit bene fuit [...]. Ego Arnaldus de Bezons et uxor mea Stela, bono animo et bona voluntate ac pro bono servicio quod nobis fecisse itaque de per nos et nostros damus tibi Guillemo de Pontons et cuncte proieniie tue ac posteritati omni tempore, quibus dare aut dimitere volueris, scilicet: ·ii· pecias terre quas abemus in comitatu Barchinone et in termino castri de Monte Macellus et in ipsa quadra de Cuguyata et in illa partida que est subtus domum de Cuguyata, a parte orientis. Prima pecia afrontat a parte orientis in illo seradal qui se tenet cum vinea nostra et descendit directum apud torrentem et ascendit directum usque ad rocham que est propter domum; a meridie in predicto torrente, et ab occiduo in illo marge que venit de verso torrente et hascendit directum de marge per fixurias usque ad caput de Terrario Albo et in kacumine de serradal que venit de domo, a circio in iamdicto serradal. Alia pecia afrontat orientis in honorem nostri, datoris, sicut est ficxuriatum; et meridie in illo torrente; ab occiduo in ipso serra [dal] vero est casal et sicut dividit cum honore de Raimundo Prunile ratum quomodo versat aqua a parte acaptatore; et circio in cacumine de illa se(r)ra que de domo venit. Sicut ab illis terminis concluditur et afrontacionibus terminantur similiter cum arboreis quos ibi sunt, fructuosi

et infructuosi, ita damus tibi et tuis in perpetuum cum ingressibus et egressibus atque afrontacionibus suis sicut nos melius abemus et abere debemus per ulla voces et qua si melius dici aut intellegi potest tuum per tuorum salvamentum et sine ullo tuo ingenio, cum omnibus adempmentis quos ad ipsum honorem opus sint de paschuis ac de lignis et de aquis ad bonum intellectum. De nostro iure in tuum dominium et tradimus et ut nos ac nostri faciamus tibi et tuis tenere et abere in pace omni tempore. Quia si aliquis homine aut femina tibi vel tuis illum honorem aliquid abstulerit, nos ac nostri reficiamus tibi tuisque in alio loco ad convalentum ipsius. Et si potuerimus, conquerimus de illo honore que est ultra torrentem per aliquas voces convenimus tibi ut illic tantum donec sufficiat laboracionem ad .i. par bovis similiter cum predicto honore quem meo liberabimus. Et ibi non aclamatis alium dominum nisi nos et nostros et propter hoc donum tu Guillelmus de Pontons et tui sitis nobis et nostris adutores et valetores de nostris pla[citis] et gueris et illi cumdimiserimus domum de Cuguyata. Et si forte in vita tue donaveris predictum honorem alicui homine vel femine tu fecisses predictam valenzam nobis. Si ergo nos non solverimus te et pro hoc dono tu vel tui non faciatis nobis ac nostris hominaticum nec hostem neque alium servicium nisi predicta valenza. Et ego Guillelmus convenio per me et meos atendere et complire sic de supra resonat.

Si quis hoc infringere temptaverit nil valeat et in duplo componat et postea firmum permaneat omne perpetum. Actum est hoc III kalendas iunii, anno domini MCLXXXII.

Signum Arnaldi de Bezons; Signum Stela, uxoris eius; Signum Guillemi; Signum Petri; Signum Geraldi hiis filiis qui hoc donationem laudamus et firmamus.

Signum Berengarii Orset; Signum Petri de Olmed; Signum Petri de Sancti Martini hiis rei testes.

Signum Guillemus, diachonus, qui hoc scripsit et signe

DOCUMENT 4

1192-12-11. Ramon de Castellvell, bisbe de Barcelona, dóna a Arnau i Gerald de Bessons el mas de la Joncosella, dins els termes de la quadra de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

ACB, *Liber Antiquitatum*, vol. IV, fol. 176, doc. 418

Hoc est translatum fideliter translatum cuius series sic ordinatur.

In Christi nomine. Notim sit cunctis quod ego, Raimundus, Dei gratia barchinonensis episcopus, et conventus eiusdem michi subditus damus et laudamus et concedimus vobis Arnaldo de Bezons et Geraldo de Bezons et omnibus heredibus et successoribus vestris in perpetuum illum mansum cum suis pertinentiis qui dicitur de Jonchosella, in termino Montismacelli, in quadra de Cugulada. Sicut affrontat ab orientis in cacumine serre de retibus; a meridie in spelluncha de Archonada et ascendit in ipsis serris; ab occiduo in torrente de Cugulada; a circi similiter in eodem torrente de Cugulada et transit per serram de Sadreros et ascendit in cacumine serre de retibus sicut versintur aque. Sicut a prefatis

terminis concluditur et terminatur cum introitibus et exitibus suis, cum paschuis et aquis et cum omnibus suis pertinentiis laudamus et concedimus vobis et successoribus vestris in perpetuum ut habeatis et teneatis vos et vestri omni tempore per me et per successores meis ad nostrum servicium sicuti alii honorem. Retineo a michi et successoribus meis locedum et decimas et primicias perpetuo in prefato honorem. Si forte sive castlani inde a vobis consquisti fuerint stetis eis directo in potestate mea et ego et successores meis erimus vobis semper et vestris auctores et deffensores contra eos de iure si de vobis inde directum accipire noluerint. Si quis hoc fregerit supra dicta in duplo componat et in super maneat firmum. Actum est hoc ·iiii· idus anno Domini MCXCII.

Ego Raimundus, Barchinonensis episcopus, subscribo, his Bernardus ita scriptis fave et archilevita.

Signum Petri de Granolers; Signum Arnalddi de Bagnaris, Poncius de Osor, precentor Barchinonensis fecit hoc.

Signum Bernardi de Osor; Signum Bernardo de Vilardello; Signum Petri de Corron, scriptoris qui hoc scripsit cum litteris emendatis rasis in linea ·i· et emendatis in ·iiii· et emendatis et superpositis in ·iiii·, die et anno quo supra. Actum est hoc translatum ·XIII· kalendas julii, anno Domini MCCXXX tercio.

Signum Bernardi Vetuli, presbiteri, testis huius translatus.

Bartolomei, presbiteri, qui hoc testificat; Berengarii Bonelli, notari, qui hoc confirmat; Signum Berengari Jacobi qui hoc fideliter translatavit precepto; Raimundi de Podio, clerici de Villa Franca et Berengari Bonelli, notari eius cum literis superpositis in secunda linea et in ·v·.

DOCUMENT 5

1196-01-07. Gerald de Bessons i la seva muller Guillema venen a Arnau de Bessons, germà seu, tots els drets que puguin tenir a la *domus* de la Cogullada i els drets que han rebut per la fidelitat a la seu de Barcelona.

ADB, Mensa Episcopalis, títol XVI, Montmell

Sit notum cunctis quod ego Geraldus de Bezons et uxor mea Guillelma, bono animo ac spontanea voluntate sine aliqua metuque [...], vendimus et damus ac definimus tibi Arnaldo de bezons uxori que tue Stelle cuncteque proieniei vestre ac posteritati, omnia nostra iura que habemus et tenemus in ipsa domo de Cuculata vel in omnibus suis terminis cum omnibus hominibus ibi habitantibus sive habitaturis et cum pertinentiis et tenedonibus seu adiacenciis pronum et planum, cultum et heremum, garicis, silvis, rochis, pratis, paschuis, aquis sive et cum omnibus illis rebus ipsi domini vel suo termino pertinentibus aliquam ratione vel modo et cum omnibus que ibi vos et vestri melioraveritis. Salva tamen fidelitate domini episcopi barchinonensi et sedis atque sui conventus.

Adhuc vendimus et damus atque difinimus vobis omnia nostra iura de manso de Bezons et de manso de Solanis atque de manso de Ramers ut nos melius hec supradicta habemus et tenemus cum omnibus pertinentiis et tenedonibus sive cum terminis et affrontacionibus et cum introytibus et exitibus suis ut melius potest dici vel intellegi ad vestrum vestrorumque salvamentum.

Sunt autem hec omnia in chomintatu Barchinone, in diversis locis videlicet: domus de Cuculata infra terminum castri de Montemacello; mansis de Bezons infra terminum castri de Fodeyx; et manso de Solanis infra terminos castri de Villademager et de Pontonibus; et mansus de Ramers est infra terminum castri de Fodeyx. Adhuc vendimus vobis et vestris omnia nostra iura que in omnibus predictis locis nunc et in antea nobis contingere vel evenire sive augere poteritur vel deberetur aliquomodo vel ratione. Et de nostro iure et dominio extraymus et in vestro iure et dominio tradimus ad omnia quiquid inde vel ibi facere volueritis absque omni obstaculo vel retentu nostro vel nostrorum et sine omni vestro vestrorumque enganno. Advenit michi Geraldo omne hoc predictum voce meorum parentorum et michi Guillelme per meum sponsalicium et decimum. Accepitamus a vobis pro hanc vendicione et dono atque difinitione et etiam pro redemptione sponsalicium de me Guillelma ex quo confiteor esse bene soluta ·CCCC· morabatinos quos ita recipimus scilicet: in honore ·C· morabatinos, super mansum de Solanis et super mansum de Ramers et ·D· solidos in uno optimo equo et omne aliud precium in morabatinis et denariis unde confitemur esse bene paccatos ad nostram voluntatem quod michi ex hoc pretio apud vos remansit quam nos illud repicimus nostris manibus propriis. Denique siquidem ego Guillelma predicta predictum precium pro redemptione mei sponsalicium meis propriis manibus ad meam voluntatem recipio ex quo facio meas necessitates et meas voluntates in cibis et vestimentis atque in aliis quam pluribus michi indigentibus. Et ut melius et firmiter vobis et vestris semper habeatur ego dicta Guillelma mea propria dextra tactis sacrosantis per Deum iuro quod de inceptis contra hoc factum ego vel aliquis pro me vel mea voce sive sponsalici sive aliqua qualibet ratione vel modo vel ingenii colore seu calliditatis (ingento) circumvencionem tulleatemus veniamus si semper hoc ut supradictum est firmum atque ratum habeamus. Verum quam licet omnibus ab renunciare his que per se sunt introducta ab renuncio omni beneficio legum et consuetudinis que vobis possint nocere et michi preficere quem bene cognosco me non habet in dictis rebus nisi prescriptos ·CCCC· morabatinos per sponsalicio meo quos confiteor bene habuisse et manibus meis recepisse ad meam voluntatem. Adhuc quia nequeo habere cartam mei sponsalicii nec invenire facio vobis in hanc cartam evacuacionem et inconvulsibilem dificionem ipsius mei sponsalicii et siquis forte illud sponsalicium deinceps invenerit aut etiam contra vos ostenderit nil sibi valeat irritumque omnes ipse fiat atque corruptum. Sitque (hinc) (mode) manifestum quod ego Guillelme et vir meus Geraldus de Bezons cognoscimus et auctorizamus quod non habuimus de exovare de me Guillelma quem patri meis mihi dedit vel etiam dare debebat nisi Millia solidos quos scilicet habuimus ·CCCL· solidos in denariis et ·CCCC· solidos in uno equo et ·C· solidos in in pannis et alios ·C· in

rebus minoris et non plus. Et restant de meo exovare dua milia solidos quos nobis non fuerunt soluti et sub hoc sacramento totum hoc concludimus ut veritas rei cercius aperiatur. Si quis hoc fregerit in duplo componat et in super hoc maneat omni tempore firmum. Actum est hoc ·VIII· idus ianeri anno Domini ·MCXCVI·.

Signum Geraldi de Bezons; Signum Guilleme, uxoris eius, nos qui laudamus et firmamus testeque firmare rogamus.

Signum Berengarii de Prato; Guillelmi de Rovira, Signum Guillelmi de Pontonibus; Signum Bernardi de Papiol; Signum Petri de Papiol; Signum Bernardi de Fodeyx; Signum Bernardi de Torredella; Signum Aymici de Rivodeyx; Signum Bernardi Ballisteri; Signum Raimundi Cavalda; Signum Petri Guasc.

Ego Raimundus, Barchinonensis episcopus, subscribo;

Arnaldi de Colle, clericus, qui hoc scripsit cum literis superpositis in linea ·VIII· et cum dapnatis literis in linea ·XII·, die et anno quo supra.

DOCUMENT 6

1221-11-25. Arnau de Bessons i la seva muller Stel·la donen en dot al seu fill Guillem una part de la domus de la Cogullada: la statica inferiore, la part que afronta amb els termes del castell de l'Albà i Santes Creus, amb el celler i tots els tinents que viuen en aquella part.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Notum sit cunctis quod ego Arnaldus de Bessonibus et uxor mea Stella, per nos et nostros et bono ac gratuite voluntate, damus et concedimus tibi Guillemo, filio nostro, ad diem tuarum nupciarum pro tua porcione hereditaria sive legitima ac fraternitate, unam partem domus nostre de Cugurada cum omnibus suis tenedonibus versus castrum de Albano et versus Sanctas Cruces, videlicet: staticum inferius cum cellario et omnes tenedones sicut dividit serra in qua domus sedet et pervadit ad collem de Hassiolis et redit ad viam que exiit de domo et transit per serram fitam et vadit ad Villa Rotundam. Sicut terminatur et assignatur hec prefata tua pars a terminis istis sive affrontacionibus suis sic nobis et tuis eam damus et concedimus cum tenedonibus et terris, vineis, garricis, nemoribus, introitibus et exitibus omnibus que suis pertinentiis sine ulla diminutione et cum hominibus et feminabus in hac tua parte precipue hereditatis cum censibus et usaticis et eorum senioratico. Retenimus autem homines cum domibus qui sunt precipue heredati in hac alia nostra parte, salvo tibi et tuis tanto quantum pro te tenent. Et si homines nostri mutabunt domos suas in nostra parte vel faciemus eos mutari solum domorum quod remanebit sit tuum. Ad huc retinimus ibi in perpetuum illam vineam cum terra in qua est que fuit Petri meliorati et petiam de terra sibi contiguam qui est inter duas vineas et retinemus ibi tantum in vita nostra de nobis ambobus in tuis hominibus propriis ipsius tue partis frumentum, de guaitis et denarium de capite vinearum tantum quantum tenebat Petrus Gilius in pignore. Sub hac videlicet condicione hec predicta tibi damus quod usque

ad tres annos habeas nobis redemptam ipsam nostram partem sine aliquo nostro advitorio et redimas tuam quecumque veleis similiter sine nostro advitorio. Si vero forte usque ad primas mundinas de Villa Francha venderas redimeris nobis ipsam nostram partem statim teneamus tibi redde sine aliquo prolongamento et excusatione tot numos quot non fuerint necessarii in una medietate de nostris debitis persolvendis que hodie debemus sicuti visum fuerit inter nos et te. Et in super utrum forte tu moveris absque legitima prole. Hec que superius tibi damus revertantur ad nos donatores vel nostros propinquoires salvo in omnibus et per omnia sponsalicio uxoris tue Berengarie.

Actum est hoc ·VII· kalendas decembris , anno Domini ·MCCXX· primo.

Signum Arnaldi de Bessonibus; Signum Stelle eius uxoris, Signum Arnaldus; Signum Berengarii, eorum filiorum, nos qui hoc concedimus et firmamus.

Signum Elicsendis; Signum Blanche eorum filiarum qui hoc concedimus et firmamus.

Signum Guillemi de Ruvira, Signum Berengarii de Spinelis; Signum Petri de Crexello, testium huius rey.

Jacobus Lera, qui hoc scripsit precepto Raimnudi de Podio, clerici de Villa Francha, cum literis suprapositis in ·IIII· linea et ·VI·, die et anno quo supra.

DOCUMENT 7

1222-04-30. Ramon de Castellvell, bisbe de Barcelona, concedeix la quadra de la Cogullada a Arnau de Bessons a canvi que els plets que té amb Esteve Argilaga els posi sota la seva tutela.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Hoc est translatum fideliter translatum cuius series ita ordinatur.

Notum sit cunctis quod ego Raimundus, dei gratia barchinonensis episcopus, et conventus eiusdem michi subditus damus tibi Arnallo de Bezons illam domum nostram de Cuguata cum suis pertinentiis et tenedonibus, cultis et heremis sicut affrontat ab oriente in tenedone Andree sicut versatur aque versus Cuguatam et sicut hodie habes et tenes; a meridie sicut dividit ipse torrens qui ibi est; ab occidente in torrente qui venit de Villella et pervenit ad torrente de Mala Ceguera et venit ad podium qui est inter te et Bernardus de Torrente Farnós, sicut tibi monstrabimus et pidovavimus et hodie habes et tenes; a circi in cacumine serre que est inter te et Albanum sicut hodie tenes; et retenimus nobis comam que est ex alia parte inter predictam serram et Albanum excepto hoc quod tu in predicta coma tenes a parte sinistra. Sicut a predictis terminis concludunt et terminatur hec omnia cum introitibus et exitibus suis damus tibi, predicto Arnallo, et tuis exceptis decimus et primiciis quas nobis retenimus et excepto locedo quod nobis retenimus sclosure in unoquoque manso I migeram ordeí et si unusquisque mansus debevint dare plusquam unam migeram ordi sit tuum excipimus quoque tuas laboraciones quas in dominio tuo laboras de quibus non accipimus locedum et faciamus tibi tamen locedare ad opus laboracionum tuarum; ita tamen quod tu asseras carbonem et ferrum. Et de illa

contencione que est inter te et Stephanum de Argilaga ultra torrentem predictum qui ex parte meridiei mitas pignora in potestate nostra in continenti et litiges cum Stephano sub iudicio et examine nostro et quod nos simus tibi boni de racione tua. Et si iure poteris obtineri contra eum habeas totum id de quo contencione est inter te et eum pro nobis sicut alia supradicta et hunc dones episcopo ·CC· [solidos] per lodoismo si vero non poteris de iure obtinere contra eum permitas ei deinde habere in pace id de quo secum contendis no tenearis episcopo ·CC· solidos de Aragón. Ego quoque supradictus Arnallus de Bezons propter hoc donum quod superius mi facitis sum tuus homo manibus meis tuis comendatus et faciam vobis cavalgatas cum sequimenta et placita et accomodabo vobis unam bastiam recipientem in ostem vel ego in propria persona ibo vobiscum et iratus et paccatus dabo vobis pote[statem] de dicta domo per quantascumques vices michi quesieritis per vos aut per vestrum nuncium. Si quis hoc fregerit supradicta in duplo componat et in super [maneat] firmum. Actum est hoc idus aprilis, anno Domini ·MCXCII·.

Signum Bernardi de Vilardello et Berengarius scrista; Signum Raymundus [...] atque decanus; Signum Magistri Raimundi; Signum Raimundi de Serriano; Raimundi de Castro Vetuli; Ego Raimundus, Barchinonensis episcopus subscribo; Signum Arnalli de Bezons, qui hoc laudo et firmo; Signum Arnalli de Bagnariis; Signum Berengarii de Fontaiada; Signum Geraldii [...]; Signum Petri de Sancto Johane; Signum Raimundi, presbiteri; Signum Petri de Cosson, scriptoris, qui hoc scripsit die et anno quo supra; Signum Ferrarii, presbiteri, testis huius translatus.

Actum est hoc ·III· kalendas ianuarii, anno domini ·MCCIII·; Signum Ylarii, presbiteri; Signum Bernardi de Torredella; Signum Guillelmi de Colle huius rey testis; Signum Guillelmi de Acromonte, testis.

Iacobus [Lera] qui hoc fifeliter translatum et scripsit precepto Bernardo clerici de Villafranca, die et [an]no quo supra.

DOCUMENT 8

1247-05-07. Guillem de Bessons i la seva dona Berenguera, juntament amb el seu germà Arnau, venen a Pere de Centelles, bisbe de Barcelona, els drets que per ella tenien sobre el *castrum* de la Cogullada pel preu de 1400 morabatins.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Sit notum cunctis quod nos, Guillelmus de Bessons et uxor mea Berengaria et Arnaldi de Bessons, frater dicti Guillelmus de Bessons, per nos et nostros presentes pariter et futuros, non coacti nec cicumventi neque dolo vel metu inducti, immo gratis, spontanea et ex mera liberalitate nostra, vendimus vobis domino fratri Petrus, Dei gratia barchinonensi episcopo, et successoribus vestri in perpetuum castrum de Cuguyata quod per vos tenebamus quod est intra terminos castri de Monte Macello cum homibus et feminabus presentibus et futuris et cum omnibus possessionibus et pertinenciis et iuribus

universis pertinentibus et debentibus pertinere ad dictum castrum universaliter et specialiter cum intestiis, exorquiis, cucuciis, redemptonibus hominum et feminarum et inventionibus, traginis, jovis, guaitis, et locedis, censibus et [corbs] et firmamentis, stacamentis, servitutibus et ademprius, aquis, paschuis, montibus et planis, petris magnis et parvis, et fontibus et omnibus arboribus cuicumque generis sint et dominicaturas et mansis omnibus et pertinenciis universis, sicut nos vel aliquis per nos tenimus et habuimus et hodie tenemus et habemus et habere debemus et sicut melius parentes vestri et antecessores tenuerunt, habuerunt et possiderunt quocumque articulo et iure vel qualibet voce vel racione. Dictum quidem castrum de Cuguyada, cum Joncosela et omnibus aliis locis, iuribus et terminis ad predictum castrum pertinentibus et debentibus pertinere universaliter et specialiter prout dictum est et dici potest sano et intellectu et ex cogitari valet, vendimus vobis et successoribus vestris in perpetuum extrahentes per dictum castrum cum suis pertinenciis et iuribus nominatis de posse nostro et dominio in vos et successores vestros transferedo ad habendum tenendum et possidendum perpetuo ad omnis vestris vestrorumque successorum voluntates libere faciendas .

Et cum hoc presenti et publico instrumento vos et successoris vestres in vacuam et corpolearem possessionem mittimus, sine aliquo nostro nostrorumque retentu quem non facimus in predictis promittimus etiam utrique nostrum in solidum vobis et successoribus vestris legales auctores sive guirentes et tenui vobis de firma et legali evictione sub obligatione omnium bonorum nostrorum cedentes etiam vobis omnia iura nostra voces rationes et actiones univesrsis consuetudo vos et successores vestros procuratores in tam vestram. Pro hoc quidem venditione recepimus a vobis Mille et CCCC morabatinos novos et bonos anfussinos et recti ponderis Elicsendis, sorori meorum et viro suo Arnaldi de Gatello quos sibi debebam racione legati quod sibi fecerant parentes nostri per quibus CLVIII morabetinos [...] tenebat totam Joncoselam cum suis pertinenciis omnibus iure pignoris obligatam, renunciantes ex certa sciencia exceptioni aureorum non receptorum pro quibus vobis et successoribus vestris fecimus finem perpetuum et pactum de non petendo. Ut hec autem venditio maiori et pleniori gaudeat firmitate nos, predicti Guillelmus et Arnaldus de Bessons, fratres et Berengaria, uxor predicti Guillelmi de Bessons, circiorati per rbellionem de iure nostro iuramus per dicti et per hoc sacro sancta IIII eius Evangelia coram nobis posita nostris manibus propriis corporaliter tacta predicta venditionem tenere perpetuo et firmiter observare et non convenire unque alique racione. Immo ex certa sciencia renunciamus amini iuri canonici et civili, singulari et speciali, publico et privato, municipali et consuetudinario et doli clausule et specialiter illi iuri quod recisso contraceri sub venit deceptis ultra dimidiam iusti pacis et generaliter omni iuri nos iuranti qualibet racione. Ego, inque Berengaria, renuncio iuri ypotecem dotis et sponsalicii mei et benefici senatus consulti velleyani et legi lulie quem prohibet alienacionem fieri rerum dotalium, promittens sub iure et religione iuramenti a me prestiti quod contra dictam venditionem nunquam veniam non venire faciam per me non per interpositam personam [...] iuris vel racione.

Actum est hov tercio nonas madii, anno Domini ·MCCXL· septimo. Signum Guillelmus de Bessons; Signum Arnaldi de Bessons; Signum Berengarie, uxoris supradicti Arnaldi de Bessons, qui hoc firmamus et iuramus. Signum Arnaldi de Roura; Signum Bernardi Hordelli; Signum Ferran Guilaberti; Signum Petri Ballisteriis; Signum Bernardi Rubio de Cuguyada, huius rey testum.

Signum Bernardi Pelliparii, preberi, qui hoc scripsi mandato Guillelmi Cenie, clerici Ville rotunde et [...] et emendavi in XXIII linea [...] Signum Arnaldi, die et anno quo supra.

DOCUMENT 9

1247-05-07. Declaració de Blanca, germana de Guillem i Arnau de Bessons, d'haver rebut dels seus germans 100 morabetins en concepte de legítima i renúncia a exigir drets sobre el castell de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

«Sit notum cunctis quod ego Blanca, soror Guillelmi et Arnaldi et Berengari de Bessons, non metu, non dolo inducta, non cicunventa, immo, ex certa sciencia et spontanea voluntate confiteor et recognosco vobis domini fratri Petri, Dei gratia barchinonensis episcopo et successoribus vestris universis quod sum bene pronia et contenta de legitima seu francha mei spectante vel spectare debente racione paterne successionis vel materne in bonis parentum meorum et de legato mei facto a parentibus meis, scilicet: centum morabatinos quos mei solverunt Guillelmus et Berengarius de Bessons, fratres mei, de quibus omnibus ipsius et vobis facio finem perpetuum pactum firmissimus de non petendo renunciens exceptioni peccunie non solute perpetui quod laudo, solvo, dono, diffinio, remito et apropto totam vendicionem quam vobis, domino episcopo, fecerunt Guillelmus et Arnaldus de Bessons, fratres mei, et Berengaria, uxor dicti Guillelmi de castro de Cuguyada, cum omnibus pertinenciis suis pro ut ipsa vendicio in instrumento publico inde facto a dictis personis plenius continetur, cedens inde vobis domino episcopo et successoribus vestris in perpetuum omnia iura mea (voces) et acciones firmitate. Ego Blanca, gratis spontanee et ex certa sciencia iuro per Deum et per hec Sancta ·IIII· Evangelia, nostris propriis manibus tacta, quod contra hanc difiinionem, evacuacionem sive remissionem vel contra vendicionem vobis factam de castro de Cuguyada a predictis personis nunquam veniam per me non per interpositam personam. Immo renuncio cum hoc presenti et publico instrumento omni iuro canonico et civili, comuni et singulari, publico et privato, municipali et consuetudinario et specialiter doli clausule et legi recissorie et cuilibet altri iuri specialiter et generaliter me iuvanti.

Actum est hoc tercio nonas madii, anno Domini ·MCCXL· septimo.

Signum Blance de Bessons qui hoc firmo et iuro; Signum Petri Ballestarii; Signum Bernardi Rubi; Signum Raimundi Gazo de Cuguyada huius rei testium.

Signum Bernardi Pelliparii, presbiteri, qui hoc scripsi mandato Guillelme de Cenie, clerici Ville Rotunde, die et anno quo supra.

DOCUMENT 10

1288-02-10. Berenguer d'Aiguaviva, castlà de Montmell, en presència de Berenguer de Jorba, veguer de Vilafranca, reconeix haver rebut diverses quantitats de diners per haver guardat la *fortitudine* de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Sit omnibus notum quod ego Berengarius de Aquaviva, in presencia Berengari de Jorba, vicarii Ville Franche pro domino rege, confiteor et recognosco vobis domino fratri Bernardo, episcopo Barchinone, quod habui et recepi pro custodia castri de Montemacello et fortitudine de Cuguyada ab Arnaldo de Bastida, nomine regis Petri, qui damus [...] quinque mensibus in quibus custodieramus predictum castrum et fortitudinem, vinente predicto rege Petro, mille et octugentos solidos monete barquinonense de terno. Item habui et recipi ab Berengario de Cardona, archidiacono barchinonensis cume gerente vices episcopi sede vacante, pro custodia dictorum castri et fortitudine inter diversa tempora et a diversis personis duo milia et ducentos quinquaginta solidos monete predictae. Item habui a vobis domno episcopo et vestris procuratoribus pro custodia dictorum castrum et fortitudinis: trescentos quinquaginta solidos, monete predictae. Item habui et recepi de presencia vobis predicto domno episcopo pro custodia dictorum castri et fortitudinis duo milia et quingentos solidos monete predictae. Et sic sunt in sumam omnes predictae quantitates quas ego diversis temporibus habui et recepi pro custodia dictorum casrei et fortitudinis ut perdicitur sex milia et nonagentis solidos monete predictae, de quibus sex milibus et nonagentis solidos renunciando excepcione pecunie non numerate facio vobis et vestris successoribus bonum et proprium finem et pactum de non petendo.

Actum est hoc tertia nonas febrarii, anno domini millesimo ·CC· octuagessimo octavo. Signum Berengari de Aquaviva, presenti, qui hoc concedo et firmo. Testes huius rei sunt. Marchus de Sancta [...], sacrita Barchinone; Poncius Raimundi, canonicus Barchinone, et Arbertus de Verneto, milites.

Signum Marchus Ferrandelli, notari qui hoc confirmat.

Signum Guillelmi de Lorgerio qui hoc mandato Romei de Monte Olivo, clerici Villefranche et Marchi Ferrandelli notari, cuius, cum literis rasis emendatis in ·II· linea ubi scribitur Castri, et in ·IX· linea ubi scribitur octuagente et cum superpositis in quinta linea ubi scribitur episcopo.

DOCUMENT 11

1288-02-22. Berenguer de Jorba, veguer de Vilafranca, reconeix haver rebut 2.500 sous de la Seu Capitular de Barcelona, els quals havia pagat a Berenguer d'Aiguaviva per la guarda del castell del Montmell i la *fortitudine* de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Sit omnibus manifestum quod ego Berengarius de Jorba, vicarius Ville Franche et Montis Albis, pro domino rege, confiteor et recognosco vobis domino ffratri Bernardo, Dei gratia episcopo barchinonesis, quod solvistis michi illos duos mille et quingentos solidos bone monete barchinonensis perpetue de terno quos Berengario de Aquaviva qui tenebat castrum de Monte Macello et fortitudine de Cuguylada que pertinent ecclesie Barchinone solvam pro vos de mandato vestro pro sumptibus quos idem Berengarius de Aquaviva fecerat in custodia dicti castri et dicte fortitudinis unde quia de dictis duobus mille et quingentis solidos bene paccatus sum ad meam voluntatem et mandatum. Renuncio exceptioni non numerate et non solute peccate et facio vobis et vestris de predictis duobus mille et quingentis solidis bonum et perpetuum finem et pactum de non petendi sicut melius dici potest et intellegi ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Promitens vobis quod numquam conveniam vos super predictis duobus mille et quingentis solidis quos pro vobis solvi dicto Berengario de Aguaviva.

Actum est hoc, octavo kalendas marcii, anno Domini millesimo ducentesimo octagesimo octavo.

Signum Berengarii de Jorba, vicarii predicti qui hec laudo et firmo. Testes huius rei sunt Raimundus de Nagera, precentor Barchinone, et Dalmacius de Solerio, militi.

Signum Petri Marci, notarii publici Barchinone, qui hec scripsit et clausit die et anno quo supra.

DOCUMENT 12

1288-02-10. Marimon de Plegamans reconeix haver rebut de la Seu de Barcelona en comanda la guarda del castell del Montmell i de la *fortitudine* de la Cogullada.

ADB, Mensa Episcopal, títol XVI, Montmell

Sit omnibus notum, quod ego Marimundus de Plicamanibus confiteor et recognosco vobis venerabili domino fratri Bernardo, Dei gratia episcopo barchinonesis, quod tradidistis michi in comanda castrum de Monte Macello et fortitudinem vocatam de Cuguylada que pertinent ad vos iure episcopali ratione ecclesie vestre barchinonensis unde promito vobis bona fide quod quandocumque vobis placuit et a vobid fuero requisitus restituam et tradam vobis predictum castrum de Monte Macellum et predictam fortitudinem de Cuguylada. Ita tamen quod quando ego tradam et restituam vobis dictum castrum et dictam fortitudinem vos faciatis me absolvi a domino rege vel vicario Ville Franche pro eo ab homenagio quod vicario Ville Franche recipienti pro domino rege et

de mandato ipsius feci nunc et de dictis locis nullum malum seu dampnum deveniat vel fiat domino rege vel terre sue dum duraverit presens guerra que est inter ipsum dominum regem et regem Ffrancie vel quod ab illo cui vos tradetis dictum castrum et dictam fortitudinem quando hec vobis reddam et tradam faciatis fieri predicto domino regi vel vicario sue Ville Franchensis pro eo hemenagio quale ego nunc feci dicto vicario pro domino rege ratione dicti castri et dicte fortitudinis. Set si dicta guerra que nunc est inter dictum dominum regem nostrum et dictum regem Francie non esset tunc quando vos petetis a me dictum castrum et dictam fortitudinem promito tunc ea vobis reddere et tradere ad vestram voluntatem remota omni excusatione et conditione. Et pro hiis omnibus supradictis complendis obligo vobis me et omnia bona mea mobilia et immobilia quecumque sint et ubicumque. Et etiam facio vobis homagium ore et manibus pro predictis presentibus notario et testibus infrascriptis.

Actum est hoc quarto idus februarii anno Domini millesimo ducentesimo octagesimo octavo.

Signum Marimundi de Plicamanibus qui hec laudo et firmo. Testes huius rei sunt: Marcus de Sancta Eugenia, sacrista. Raimundus de Narega, precptor. Dalmacius de Marimundo et Bernardus de Serriano, canonici barchinonensis. Romeus de Marimundo et Galcerandus de Noguera.

Signum Petri Marci, notari publici barchinonensis, qui hec scripsit et clausit die et anno quo supra.